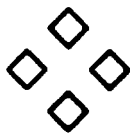

LUTHERUS

KIRJOITTANUT
GUSTAV BANG

SUOMENTANUT
ELVIRA W-E.

HELSINKI
TYÖVÄEN SANOMALEHTI-OSAKEYHTIÖ.

HELSINKI
TYÖVÄEN KIRJAPAINO 1908.

I.

Edeltäjät.

Pohjois-Euroopan sivistysmailman suurimpia ilmiöitä on Martti Lutherus. Hänen nimensä pysyn paremmin muistissa kuin monen muun. Valtionkirjat kutsutaan „ewankeelisluterilaisiksi“, sillä ne tunnustavat joukon uskonnollistieteellisiä opintapaleita, jotka Lutherus on sommitellut sekä hänen hengenheimolaisensa, kaikkialla maassa on sukupolvi sukupolmen perästä oppinut ulkoa Lutheruksen kättismuksen ja siten kasvatettu niin uskonnollisesti kuin siiveeliseksi hänen hengesään. Kaikkiin meihin on syvästi vaikuttanut Lutheruksen vanhatestamenttinen kirjje „Jumala ompe linnamme“ ja kaikille meille on koulussa opetettu pitämään Lutherusta finä hengen suurmiehenä, jonka hartioilla aikamme lepää, ja jonka sanat ja ajatukset, huolimatta aikojen muutošta pidetään loukkaamattomassa arwoossa vielä meidänkin päirindämme.

Hänä pidetään tienraivaajana, joka häwitti uskonnon hirweän taitauskon, joka koko leski-ajan oli sielut pimittänyt. Hän on wapahtaja, joka aukasi itkunat, jotta raittiinpi ja terveellisempi ilma olisi woinut siisään wirrata, kuin mihin ennen oli totuttu.

Hän oli suuri ihminen, joka oli rohkea ja peloton taistelussa totuuden ja oikeuden puolešta, sankari, joka ei pelännyt ketään, joka häntä vastaan tuli. Tällainen kuwa on painettu yleisön mieleen Martti Lutheruksesta.

Eikä aivan synttä, sillä Lutheruksen elämäntyö oli todellisuudessa — niin loitolla, kun se onkin niistä wirtauksista, jotka meidän aikamme liikkumat — kuitenkin suuremoinen ja tienraivaajan elämäntyö. Se on woimakas historiallinen murros, räikeä, sanan oikeassa merkityksessä wallantumouksellinen pitkää jonoa historiallisesti vanhentuneita ja taantumuksellisia ilmiöitä vastaan, wapautus tulewaisuulta synnyttämistä tuskista, joita edellisinä aikoina ihmiskunta oli kärsinyt ja joista se odotti liewennystä.

Sentähden on mieltäkiinnittämää lähestyä Lutheruksen persoona, ja tutkia hänen luonnettaan sekä antaa hänestä mahdollisimman selwän ja seikkaperäisen kuwan. Se ei ole mieltäkiinnittämää yleisnomaan siki, että se selwittää Lutheruksen esiintymistä historiallisena henkilönä, waan se samalla selwittää koko mailmanhistorian tärkeimpiä murrosaitoja, se näyt-

tää meille niitten yhteiskunnallisten voimien laadun ja laajuuden, jotka olivat kuohuissa siinä käänteessä, jolloin väliwiiva tarkemmin piirretään kesti-ajan ja uuden ajan tapah- tumain välillä.

Seuraavilla luvuilla tahdomme suorittaa sen tehtävän. Me tuomme esiin joukon luonteenomaisia piirteitä Lutheruksen yksilöllisyydestä ja hänen toiminnastaan. Me arvostelemme niitä niitten lähteitten perusteella, jotka saamme hänen omista kirjoituksistaan. Sillä tavalla me koetamme tehdä selkoa, miten hän toi ilmi aikansa kansantaloudellisen ja yhteiskunnallisen kumousliikkeen. Me tahdomme määritellä, missä määrin Lutherus vallantumouksellisenä esittä- telijänä jatkoi johtaa aikansa väljem- mille henkille alueille. Me tahdomme selittää kuinka on mahdollista, että nykyajan tekopyhä ja ahdasmie- linen porvaristo, joka kerran piti Lutheruksen oppia kaubistuksena, nyt niin lujasti tarraa kiinni ewankeelis- luterilaisen kirkon oppiin ja miten Lutherus itse, lähteneenä yliopisto ja munkkipiireistä, sellaisista olosuhteista, jotka hänen ajatuksensa rajoittivat ja joiden mukaan hän arvošteli elä- mää, kuitenkin astui vastustuspuo- lueen riviin ja taas lopulta ryh- tyi vastustamaan niitä, jotka hänen herättämään tahtoivat kulkea pi- temmälle, kuin mikä Lutherukselle it- selle oli otollista.

Jos annamme tällaisen monipuol- lisen kuvan Lutheruksesta, niin on se oleva erilainen siitä kuvasta, joka yleisesti hänestä on annettu. Arvot tarkastetaan uudelleen. Ansiot ja virheet, mahvat ja heikot puolet määritellään uudenlaisempien näkö- kantojen mukaan.

Ensimmäinen edellytys Lutheruksen ja hänen elämäntyönsä ymmärtämi- seen on se, että katselemme sitä yh- teydessä pitkän jonon edelläkävijöit- ten kanssa, jotka kesti-ajan loppu- puolella valmistivat Lutheruksen us- konpuhdistuksen. Meidän täytyy pi- tää Lutheruksen esiintymistä viimei- senä loppujatkona siinä liikkeessä, joka monta ihmispolvea oli taistellut puh- distavamman aatteen levenemiseksi ja vallantumouksellisemman tunnel- man herättämiseksi, samalla wähen- täen katoollilaisen kirkon epäsiiveleistä vaikutusta, ja murtaen sen vastus- tusvoiman, niin että sen lopulta täytyi kaatua itsestään uuden ajan joukkojen rynnäkössä.

Tässä niinkuin kaikkisissa historialli- sissa tapauksissa on kysymys siitä, että aika oli täytetty, kuin itse raamatussa kirjoitettu on. Ei se ol- lut Lutherus, joka sai aikaan uskon- puhdistuksen.

Uskonpuhdistuksen virtaukset, joita jo aikoja sitten oli ollut olemassa, käynnivät waan Lutherusta siinä wä- likappaleenaan, joka suuntasi ne kät- tännölliseen elämään. Uskonpuhdis- tus oli historiallinen wälttämättö- myys, joka oli syntynyt kolo siitä taloudellisesta kehityksestä, jonka yh- teiskunta oli läpi käynyt. Ja juuri silloin, kuin Lutherus esiintyi, olivat yhteiskunnan kaikki edellytykset wal- miina. Jos ei Lutherus olisi tart- tunut tapauksen ohjaksiin otollisena hetkenä, olisi joku muu siihen joutu- nut. Liikkeen muoto olisi ehkä woi- nut olla toinen, mutta sisältö olisi ollut sama.

Jos tekee yleiskatsauksen Vänsi- Europan sivistyselämän historiaa- ta kesti-ajan loppupuolella, huomaa, että aika ajoittain ilmeni vastustus- ta katoollilaisista kirkkoista vastaan. Tä- mä vastustus ilmeni monelta eri taholta, se keskittyi aikojen kulussa,

se sai warmenman, räikeämmän muodon, kummes se oli saaruttanut sellaisen kantamuuden, että se jaksoi heittää hartioiltaan painostaman manhoillisuuden.

Jo niin aikaisin kuin 12:toista vuosisadalla tapaa kaakkoisessa Ranskassa uskonnonliikkeen, jolla on hyvin ankara uskonpuhdistuksen leima. „Waldensilaiset“ moittivat sitä loistoa ja wallanhimoa, joka oli yleinen valtion kirkon jäsenten keskuudessa, vaativat palauttamista apostolien aikaiseen yksinfertaisuuteen ja vaatimattomuuteen ja painivat pääpainoa siihen, että ihmiset lukivat pipliaa, eivätkä ainoastaan sokeasti uskoneet pappiensa sanoja.

Wähitellen heidän lahtonsa muuttui yhä vastustuspuolueellisemmaksi ja pian syntyi ankara kiista heidän ja kirkon välillä. Waldensilaiset hylkäsivät opin, että paavi on erehtymätön, kiihastulen opin, pyhimystarinat ja joukon muitakin opinkappaleita.

Kärsijätää vuotta myöhemmin noin vuonna 1380 ilmestyi englantilainen uskonpuhdistus John Wiclif'in johdolla.

Hän muodosti selvän ja warman ohjelman koko katoollilaisista kirkkoista vastaan ja koki kansan kuohuvat tunnelmat warmaksi opiksi.

Hän hylkäsi katsojienkin siitä, että paavi on välittäjänä ihmisten ja Jumalan välillä ja puolsti pipliaa ainoana luotettavana ohjeena, jonka mukaan ihmisen pitää elää ja uskoa ja että Kristus on kirkon päämies eikä paavi.

Näistä näkökohdista lähtien hän armosteli koko joukon siihen asti oikeina pidettyjä oppeja. Hän kumosi opin siitä, että leipä muuttui lihaksi pyhässä ehtoollisessa, että syntejä saattoi soppia rahalla. Kiihastu-

len oppia ennen helmettä hän ei hyväksynyt, eikä pyhimyspalvelusta, eikä hyvien ulkonäisten töitten sovituskelmollisuutta yksinään j. n. e. Nämä olivat nimittäin ne opit, jotka muodostivat katoollilaisen kirkon perusteet, niin että niitten kumoaminen uhkasi kumota kirkon.

Wähän myöhemmin, noin vuonna 1400 lewisi Wiclif'in oppi Böhmiin, jossa se Johan Hus'sissa sai tarmokkaan ja kaunopuheliaan edustajan, joka teki sen böhmiläisen kansan mahtavan kapinan kannatuksen keskuksiksi, niin mahtavaksi, että vuoden 1433 kirkonkokous, sittenkun se turhaan oli koettanut vastustaa tätä uutta „kerettiläistä“ (toisin ajattelevain) oppia, lopulta oli pakotettu antamaan böhmiläisille uskonopin, joka monessa suhteessa erosi siitä, mikä oli katoollisessa kirkossa wallitsevana.

Kuinka sywälle Wiclif'in ja Hus'sin oppien juuret olivat siinä yhteiskunnassa, joka kuohui keskiajan lopulla, siitä saa selwemmän käsityksen, jos huomaa sen merkityksen, joka niillä on alkuaikoina ajan suurissa kansanliikkeissä.

Englannissa Wiclif'in lahtolaiset astuivat valtaaman talonpoikaikapinan eturiviin, jolla oli täysin kansanvaltainen luonne. Böhmissä Hus'sin oppi piirrettiin sille lipulle, jonka ympärille kokoontuivat ne, jotka taistelivat kansallisen vapauden ja taloudellisten parannusten puolesta siinä werisessä aseellisessa sodassa, joka kesti joitakin aikoja.

Ja molemmin puolin tuettiin uskonnon taistelua yleisesti periaatteilla, jotka eivät ainoastaan ole selviä edellä käyviä ilmiöitä myöhemmälle uskonpuhdistukselle vaan ovat osaksi edellä käyviä ilmiöitä nykyajan sosialismitte.

Se ei ole kummallista, sillä niin-

kuin ihmiskunta oli kehittänyt keskiajan loppupuolella, täntyi josta valankumouksellisen liikkeen esiintyä uskonnollisessa muodossa. Seuraavassa osassa teemme selkoa, miksi asian laita oli niin.

Saksassa ei näitten edellä käyväiden uskonpuhdistajien suoranaista vaikutusta tunnettu. Välillisesti heidän oppinsa oli toki vaikuttanut. Saksassakin syntyi jono henkisiä herätyksiä, jotka ilmoittivat tulevan puhdistuksen lähestymistä.

Osaksi tapaa mystillisen, uskonnollisalakaperäisen suunnan, joka opetti, että autuuden saavuttaa hartaaman itsensä tutkimuksen avulla ja puhtaana yksilöllisen yhteiselämän kautta Jumalan kanssa. Mystillisuusoppi joutui monella alalla selvään ristiriitaan katoollaisen kirkonopin kanssa ja se vapautti kaitialla, missä se sai vaikutusvallan, ihmiset siitä hengestä, joka valitti kirkonopin tunnustajien keskuudessa. Ullaatti (syntein anteeksi saamista maustusta), hyvien ulkonäisten töitten ainoa autuaaksi tekemä merkitys, papiston yhteiskunnallinen asema, kaiti tuo menetti arvoonsa kun oli kysymys ihmisen yksilöllisestä suhteesta Jumalaan. Tuo mystillinen suunta levisi hymin laajasti jaksaa puhuvissa maissa ja syöpyi syvälle kansan mieleen. Ja rinnakkain todellisen mystiikan kanssa, ainakin viidennentoista vuosisadan keskivaikeilla, ilmeni wilkas uskonnollinen herätysliike syyvisä riveissä, liike, joka kyllä vielä oli kaukana täydellisestä irtautumisesta waltionkirkosta, mutta walmisti maaperän, johon Lutheruksen oppi saattoi niin helposti vaikuttaa.

Udintielellä saarnattiin monessa paikoin Saksan kirkkoissa, ei wäheemmän kuin 19 täydellistä piilankäännöstä ilmestyi ennen Lutheruksen käännöstä, lukuunottamatta eri pip-

lianosten käännöksiä, joita lewitettiin wastaleksityn kirjapainotaidon avulla, niinkuin myös tuhansissa kappaleissa herätyskirjoitukia ja lentolehtisiä. Kaitialla huomaa siis itsetietoisen ja wirteän uskonnollisen innostuksen.

Mutta — toiselta puolelta löytyi rinnakkain tuota uutla rakentamaa (positiivista) uskonnollista wirtausta wahwa wanhaa alasrepimä kielteinen (negatiivinen) suunta, joka waramasti ja terävästi armosteli kirkkoa ja sen uskonoppia. Tämä ilmiö on meille suurimmasta merkityksestä.

Humanistit, se tiedemiesten joukko eli koulu, joka koetti uudestaan luoda henkisen elämän wanhan pakanallisen kirjallisuuden avulla, järkyttiwät monessa suhteessa kielitieteellisten tutkimusten avulla, niitä opinsuuntia, joilla oli ollut ehdoton luotto (auktoriteetti) uskowaiisten katoollisten opintunnustajien keskuudessa. Samalla ne käyttiwät puremaa iwanassa aseenaan sitä tyhmyyttä ja tietämättömyyttä wastaan, joka oli yleinen luostareissa.

Waiikkakin näitten humanististen tiedemiesten vaikutus ei ulottunut pientä harrastajajoukkoa ulommalle ja waiikka näitten täntyi olla hymin warowaisia, ett'eiwät olisi ampuneet yli maalitaulun, niin kuului heidän joukkoonsa monta ajan walistuneinta miestä, niin sisä- kuin ulkopuolella todellisten tiedemiesten piiriä, jotka wastustamattomalla woinalla ja sangen käntännöllisillä tuloksilla taistelimat katoollaisen kirkon perustuksia wastaan.

Yksi Lutheruksen lähimpiä ja oma-peräisimpiä edeltäjiä oli pappi ja yliopistonopettaja Johan Wesel, joka kuoli pari vuotta ennen Lutheruksen syntymistä.

Hän tuomitsi kirkon järjestystä,

erittäin syntein anteeksi saamista ra-
pasta, paljon selvemmin ja johdon-
mukaisemmin kuin Lutherus alkua-
aivan ja käytti yhtä rohkeita sanoja
kuin Lutherus.

Paavi oli hänen mielestään „purp-
puraan puettu apina“ ja hän selitti,
että hän „halveksi paavia, kirkkoa
ja kirkonkoulua“ ja hyväksyi ai-
noastaan Kristuksen. Piipia oli
hänen ainoa oikea ohjeensa. Hän
sanoo: „Mitä ei ole synniksi mai-
nittu raamatussa, sitä minä en pidä
syntinä. Jos joku toinen luulee
tietävänsä tästä asiasta enemmän,
olkoon se hänen ajiansa. Wihitystä
öljystä hän sanoo: „se ei ole sen
parempaa kuin se, jota työkissä lan-
tetaan“. Ja paastoamisesta, jolloin
ei saanut nauttia lihaa, mutta kyllä
kalaa, sanoo hän „että pyhä Pie-
tari oli kalastaja ja sääsi kalansyö-
misen saadakseen tamaransa kaupaksi“.

Johan Wesel aamistaa myös sitä
tumousta, joka oli tulewa. Hän sanoo:

„Minä näen, että sielut tuolewat
nälkään, jos ei mitään walon tähti
johda niitä läpi säkkipimeän, joka
filmät peittää, sillä ihmisten mie-
let owat sielunpaimenten walheet
welhonneet. Me odotamme sitä wa-
loa, joka niin pitkien aikojen perästä
saattaa meidät babyloonisen wanteu-
temme iteen alta ja wie nuo wää-
ryyden tekijät (papit), nuo juoppo-
ratit, nuo loivat ja petoeläimet,
nuo ryöstäjät, jotka mässäawät les-
ken romolla, joko totuuden tuntoon
tahi syöksee ne helwettiin, jotta ei
kaihkien tarwitse heidän tähtensä la-
dotukseen joutua“.

Toinen uskonpuhdistuksen merkit-
sevämpiä edeltäjiä oli nürnbergiläi-
nen kaupunginwouti Gregorius Heim-
burg, joka etenkä kansalliselta näkökan-
nalta, saksalaisen pormariston edus-
tajana, tarmokkaasti ja wannasti
iski paawimaltaan. Ei jumaluus-
tieteen opistelijana, waan lakimiehenä
ja historian tutkijana, hän julisti,
ettei woinut olla puhettakaan siitä,
että Kristus olisi antanut paawille
waltaa ihmisten hengen yli, mutta
ehkä jotakin kirkollista wirtawaltaa,
jonka hän oli saanut kansan pimi-
tyksen kautta. Ja hän huusi Saksan
kansalle:

„Herättäkää juopumuksenne, ylös
rawistamaan tomu waatteistanne,
heittäkää pois ieh, joka hartioitanne
painaa! Ettekö häpeä kirottua welt-
touttanne! Antakaa pyhän aposto-
lisen kirkon yhteiskunnan päästä hal-
litukseen ja puhdistakaa sen awulla
uskonto!“

Tässä olemme kumanneet kaikki
Saksan uskonpuhdistuksen esitaisteli-
jaa. Niitä oli paljo enemmän sillä
wuosisadalla, joka meni umpeen en-
nen Lutheruksen aikaa. Uskonpuh-
distus oli siis ilmassa. Yhteiskun-
nallinen kehitys teki sen pakolli-
seksi.

Kirkko oli se wanhoillinen, rajoit-
tama walta, joka painosti raskaim-
min ihmiskuntaa ja joka ensiksi täg-
tyi wapauttaa, ennenkuin woi tulla
kysymykseen muun yhteiskunta-elämän
kehitys.

Seuraawassa kirjotuksessa teemme
selkoa niistä aineellisista syistä, jotka
aiheuttivat uskonpuhdistuksen.

II.

Uskonpuhdistuksen historialliset edellytykset.

Aineellinen mullistus aina yhteiskunnan perusjuuria myöten oli syynä niihin mahtaviin tapahtumiin, jotka kuuluvat keiski-ajan ja uuden ajan väliseen käännekauteen. Samalla aineellinen ristiriita aiheutti sen henkisen muutoksen, joka on historiaassa tehty Lutheruksen työksi.

Rahan ja tavaraliikenteen laajeneminen loppupuolella keiskiaikaa kauppa-elämän vilkastumisen kautta **f y n n y t t i k a p i t a l i s m i n**.

Kapitaali astui maailmanhistorian taistelutantereelle vallankumouksellisenä voimana. Se oli vielä ainoastaan kauppapääomaa, se vaihtui ainoastaan tavaroiden vaihtoon maiden välitse, miehestä mieheen. Se ei vielä voinut vaikuttaa tuotantoon.

Mutta kuitenkin sen vaikutukset olivat arvioimattoman laajaperäiset. Joka yhteiskunnallinen elonilmaus nähtiin uudessa valossa. Kaikkiin vanhoihin yhteiskunta-oloihin ilmeni lemottomuutta ja rikkinaisyyttä. Uusien uusia, synälle vaikuttavia, ja tähdelleen selviä eroavaisuuksia syntyi kansan eri luokkien katsantokantojen välillä. Uusia aatteita välähti esiin tässä tuohuvasa sekamelskeessä.

Ristiretkien aikana, noin vuonna 1100 jälkeen Kristuksen syntymän alkoi tämä liike.

Sitä ennen oli Euroopan kauppa-liike ollut sangen vähäpätöinen, ilman mitäänlaisia yhteiskunnallista merkitystä. Oletettiin luonnon taloushoidon järjestelmän mukaan. Jotain tuotti itse tarpeensa, ja kulutti ne itse. Kukaan ei mitään ostanut eikä myönyt. Kaikki tuotanto oli

olemassa välitöntä käntäntöä varten. Sitä ei voitu muuttaa kauppatavaraksi, ei vaihtaa rahaan. Tämä kansantaloudellinen muoto oli varsinaisen keiski-ajan ainoa tuotantomuoto.

Työväestö oli maallisten ja kirkollisten herrojen werotalonpoitaisväestöä, joiden vero suoritettiin luonnossa.

Koko yhteiskuntamuoto oli feodaalinen (läänityksellinen).

Tämä järjestelmä oli kovan vanhoillinen, ilman mitäänlaisen edistymisen mahdollisuutta. Sen voiman, joka tämän järjestelmän mullisti, tähtyi tulla ulkoapäin. Talonpoika, jonka tähtyi koko tarmonsä kohdistaa maan muokkaamiseen, ei voinut olosuhteita yksin muuttaa. Lääninherra, joka eli werotalonpoikiensa weromiljalla, ei tahtonut hnyviä olojaan vaihtaa huonompiin. Kauppias, joka eli myömisellä ja ostamisella, rupefi aikaan saamaan hajaannusta.

Jo 11 vuosisadalla syntyi Italiassa siellä ja täällä vilkas kauppa-liike. Ristiretket kehittivät sen valtaavasti ja lewittivät sen yli muun Euroopan. Pari sataa vuotta waelsti toinen ristiretkelijäjoukko toisen jälkeen lännestä itään. Kristittyjen waltioita perustettiin europalaisten ruhtinaiden hallitsemina ja kauppiat kulkivat sotilaiden jäljissä. Waka-wampia kauppasopimuksia tehtiin länsi-aasialaisten kansojen kanssa. Suuria joukkoja Itämaiden tuotteita kuljetettiin Wälimeren yli Italian satamakaupunkeihin, joista ne lewisivät moniin Euroopan maihin ja waihdettiin niiden tarwoihin.

Kulta ja hopea alkoi liikkua kan-

sojen kesten rahana. Tuotteita vaihdettiin tavaroina. Ja sukupolvesta sukupolveen lisääntyi liike yhä. Uu-
uunien maailmanosien lewisivät kaup-
pahuoneiden välitykset. Italialaisia
kauppamiehiä kulki syväälle Aasiaan.
Portugalilaisia laivoja purjehti yhä
loittomalle etelää kohden Afrikan
länsirannikkoa pitkin, kunnes ne viih-
doin vuonna 1498 onnistuivat pää-
semään ohi Etelä-Afrikan Itä-
Intiaan. Vuonna 1492 saapui Co-
lumbus espanjalaisine laivoineen toi-
selle puolelle Atlantin valtameren
Amerikkaan.

Saksa, sivistysmaailman keskuksena,
näytteli suurta osaa tässä hu-
mioon otettavassa kehityksessä, joka
vaikutti vanhoja oloja mullistavana.
Saksan valtakunnilla kuljetettiin
yhä kufuisampia kuormia tavaroita
ulkomailta, ja taas muualta ulko-
maille. Etelä-Saksan kaupungit, joi-
den hallussa olivat itäisten Alppi-
vuorten ylitykset, etenkin Regensburg,
Augsburg ja Nürnberg, kävivät in-
nokkaasti kauppaa Pohjois-Italian
kaupungin, Venesian kanssa, sekä os-
tivat ja möivät laudemmasi itämai-
sia tuotteita, jotka Venesian kaup-
piaat toivat Aasiasta.

Pohjois-Saksan kaupungit, n. t.
Hansakaupungit, hankkivat itselleen
keskipäivöiltä 13 vuosisataa kauppa-
ylivallan yli Itämeren rantamaiden,
yli Ruotsin, Tanskan, Norjan ja
Englannin. Kölnistä, Strasburgista
ja muista Länsi-Saksan kaupungeista
käytiin kauppaa Ranskan kanssa.
Se kaupunki, joka tuli koto tämän
rikkaan kauppaliikkeen keskuksesi, oli
Frankfurt am Main. Täällä yhtyi-
vät kaikki kauppamaailman säikeet.
Frankfurtin markkinoilla tulomaili kaup-
piaita Alankomaista, Flanderista,
Englannista, Puolasta, Böhmistä,
Italiasta ja Ranskasta. Melkein
koko Euroopasta he tulevat tavaroit-

neen ja toimivat kuin sankarit. Niin
kerrotaan muuassakin kirjoituksessa muo-
delta 1495.

Täydellinen kapitalistinen
toiminta kehittyi.

Suuret kauppahuoneet, jotka usein
olivat jonkinlaisia osake-yhtiöitä, liit-
tuivat mahtavalla kapitaalilla ja
käyttivät palveluksessaan monenhaa-
raisien koneiston, konttorilaisineen, asi-
oitsijoineen, ylösostajineen, välittäji-
neen, merimiehinneen, kuorma-ajuri-
neen j. n. e. ja suuri oli se voitto,
joka kauppiaille jäi.

Kuinka pitkälle tuo kapitalistinen
keinotteluhenki oli kehittynyt, näkyy
selvimmin siitä, että moni tavara
monopoliseerattiin (välitys annettiin
yksinoikeudeksi), jotta myöntöhinta
olisi kohonnut saadakseen suunnat-
tomia lisävoittoja. Usein liittyivät
kauppahuoneet rentaisiin voidakseen
keinotekoisesti tavaroiden hintaa ko-
rottaa, niinkuin viljan, viinin, rau-
dan, nahkan, ja muiden välttämättö-
mimpäin elintarpeiden. Nuo samat
rengas-kauppahuoneet säälimättä sor-
tivat kilpailijaansa, joka heidän tar-
koituksiaan vastusti tarjoomalla ta-
varoita halvemmasta hinnasta. Ja
tässä kuin aina sai oikeus vaieta
rahan edessä. Raikki säädannöt yh-
tymä- ja yksityis-oikeutta vastaan
olivat ilma-istuja.

Yhtä tehottomia olivat lakimää-
rökset siitä, etteivät kristityt saisi
harjoittaa rahanlainausliikettä korkoa
vastaan. Mutta koska rahalla käy-
ttiin kauppaa, niin rahaa täytyi lai-
nata. Ja jos juutalaiset pankkimie-
het muinoin kiskoivat melallisiaan,
olivat kristityt koronkiskurit vielä
pahemmat. 30—40—50 % korkoa
oli edullisin lainakorko. Usein olivat
korot paljoka korkeammat.

Jos yksitynen porvari tahti talon-
poika joutui koronkiskurin käsiin, oli
se hänen varma turmionsa. Vielä

pahempi oli, jos ruhtinas valtiolainan nimellä teki velan tällaiselle rahalainajaalle. Suurten verojen ja muitten maksujen kautta se kiskottiin korkeine korkeineen kansalta ja aiheutti yhä uusiintuvaa ja puristavampaa veron inemistä. Ei ihme, että sen ajan rahamiehet saattoivat ansaita satumaisia rikkautia. Juggit Augsburgissa kokosivat seitsemässä vuodessa 13 miljoonaa guldenia, joka vastaa 278 miljoonaa markkaa.

Nämät kansantaloudelliset muutokset keski-ajan lopulla johtivat uusiin oloihin kaikilla yhteiskunta-aloilla.

Ne tuotteet, jotka syntyivät työn kautta, saivat toisen arvon kuin mikä niillä ennen oli ollut, jolloin ei tuotettu enemmän kuin mitä tarvitsi.

Nyt niitä tuotteita voitiin myydä, vaihtaa rahaksi. Rahalla saattoi hankkia uusia komeampia esineitä: hienoja itämaalaisia yrtejä, toisen maan viinejä ja muita loisto-esineitä loppumattomiin. Nyt talonpoika ja ammattilainen rupesi lisäämään tuotantoaan, sillä nyt hän saattoi saada tuotteensa markkinoille ja markkinoilta rahaa.

Mutta hän ei saanut pitää rahanja itse, sillä nyt alkoi ryöstö ylhäältä päin, kartanonherrojen ja hallitsijain puolesta.

Ennen oli ollut kyllin kartanonherralle, kun talonpojat toivat hänelle niin paljon viljaa, voita, juustoa ja silavaa, mitä hän ja hänen huonekuntansa tarvitsi. Enempää ei voinut kättää. Siksi ei löytnyt halua enempää riistääkään.

Mutta kun nuo tuotteet saattoi tavaroina vaihtaa rahaan, oli asiantaita toinen. Mitä enemmän sitä sai, sen parempi, se oli se periaate, jonka mukaan jokin alkoi toimia. Keski-aitainen melkein perheellinen suhde maanomistajan ja vuokraajan välillä muuttui sydämettömimmäksi

ryöstöjärjestelmäksi. Maanvuokraajien verot lisättiin, heidän veropäivänsä yhä pidennettiin. Heillä riistettiin heidän entiset oikeutensa kättää vapaasti sijojaan tammepähkinöitä syömässä, ottaa polttopuita metsästä, kalastaa weissä, ja antaa karjansa käydä takamailla lautumella, sillä kartanonherra saattoi nyt kiskoa rahaa niistä. Samalla lisääntyivät verot ja kaikenlaiset maksut. Rönnyös lisääntyi kaikkialla. Siihen aikaan entinen rohkea, itsenäinen maalaisväestö muuttui Saksassa kaikkialla pohjoispuolella Alppeja „kurjalistoksi“.

Mailla tuo juopa maata omistavan ja maata vuokraavan väestön välillä oli syvin, ei se ollut ainoa, joka oli olemassa.

Juopa oli syntynyt luonnollisena seurauksena kasvavasta kapitaalista. Kun maanjärjestyksessä aukeni kiviluomafeudun ja kaupungin, aatelin ja porvariston välillä. Huolimatta niistä veroista, joita aatelimiehet kiskoiivat talonpojilta, he welkaantuivat yhä enemmän kaupungin porwareille. He katselivat heitä siksi sängen karjaasti ja kostivat siten, että he hylkäsivät heidän kimppuunsa maanteilla ja puhalsivat heidän rahapussinsa ja tavarakuormansa.

Juopa syntyi myös aateliston ja maafuntaruhtinaitten välillä. Nämät ruhtinaat koettivat laajentaa omaa valtaansa ja omia tulojaan, jonka tähden heidän ensin tähtyi wääntää niukat nurin ainoilta waltansa rajoittajilta, wapailta ja sängen itsemaltaisilta aatelimiehiltä woidakseen heidän osansa anastaa.

Juopa oli olemassa myös kauppa-kaupungin ja ammatti-osastojen välillä, jotka pyrkivät kaupungin asioiden hallitukseen. Juopa syntyi myös mestarin ja käsillien välillä, joista wimmemaintuista, lainsäädännön as-

tuttua yhä enemmän kapitaalın palvelukseen, tuli yhä tilattomampaa, ja työttömämpää köyhälistöä. Kaikkialla oli siis selasottu eri harrastusten, eri etujen, ja eri luokkien välillä.

Mutta tämän kalten pyytehryskijilun halki kuului sotabuuto, joka oli ilki mahtava, että se saattoi koota kaikki erimieliset yhtä yhteistä vihollista vastaan.

Se vihollinen oli katolilainen kirkko.

Sillä niin maanvuokraajasta kuin maanomistajasta maalla, niin kauppiasta kuin ammattilaisesta kaupungissa täntyi kirkko maallisine ja hengellisine valtoineen tuntua sangen vaaralliselta viholliselta, jonka mahdi pahosti jol'ikistä ja jonka iteen täntyi heittää nistoiltaan omafsi edukseen.

Kun tavara- ja rahamarkkinat laskevoivat, laskevo myös kirkon ruokahalu anastaa itselleen osan kaikkien muitten moitoista. Usemansa puolesta sen ryöstöhalu saattoi pelottavaassa määrässä tulla tyydytetfsi, mutta herätti samassa niissä vihaa ja vastustushalua, jota se nylki. Kirkko oli riikain tilanomistaja Saksan laajassa maassa. Ja se tapa, millä talonpoikia nyljettiin kirkon ja sen pappein alueilla ei ollut sen vähempi kuin maallisisa kartanoisssa. Mutta eivät ainoastaan talonpojat siitä raimostuneet. Mateliskmiesten ja ruhtinaitten teki mieli kirkon maatioloja. Ja kaupungin porwaristo ei suinkaan niitä olisi suonut muille kuin itselleen. Mitä ääretön moitto eikö olisi siitä, jos ne kulta- ja hopea-arteet, joita löntyi kirkoisssa niinkuin kynntilälajalat, ruunut, astiat, hohtokivet, j. n. e. walettafsiin ja waihdettafsiin rahaksi!

Mitä moitto mestarille, jos pyhäpäiviä vähennettäfsiin! Ja mikä onni, jos terjaläismunkkien laisla joukko hälwenisi ja muuttin kirkon

palvelijat kerran pantaisiin työtä tekemään! Ja mikä tulo olisi waltiolla siitä, että rahat weroina joutuisivat sen arkkuihin, eikä syntein anteeksi saamisen kautta pappien kirstuun. Kauppa- ja meriliike ja teollisuus siitä alkaisi kukoistaa.

Matteet kyllä yhä enemmän ja enemmän herättivät kansan, mutta wasta kansantaloudellinen itsetietoisuus yhdisti eri aateharrastukset. Katolilaisen kirkon anastus ei ainoastaan nyljityfsiltä waan koko Saksan kansalta saattoi kansan myös tekemään wastatarintaa. Wuosi wuodelta wirtasi suummattomia jummia rahaa ei nylsinomaan maallikkojen taskuisa kirkollisten arkkuihin, waan lisäfsi kaikkista maista Roomaan, paawin raha-kirstuihin, enimmin Saksasta. Kalliista hinnasta täntyi Saksan papiston ostaa wirtansa paawihomilta. Ja lakkaamattomasti kerättiin maailmassa waroja paawisturimen tuefsi, paawi koristi kaupunkinsa ihanilla palatseilla, taide-teoksilla. Näillä kansojen waroilla rikastuivat paawin suosikit ja heidän porttonsa, maksettiin heidän ja heidän kumppaniensa juomingit. Saksa oli se lehmä, josta Rooma imi waimansa. Kansanryöstönä pidettiin paawin weroitusta etenkin pohjoisessa Saksassa, missä kauppa-yhtymät olivat harwalutuisimmat Italian kanssa, niin ett'eivät edes liite ja ystäwyyssuhteet estäneet epäkohdistista suuttumasta. Kuviteltiin itselleen, sitä hwmimointia, joka tulisi kansan osaksi, kun tuo alituisen poistuma kultawirta lakkautettafsiin. Ja wakarwiw mielin katfettiin sitä kurjuutta, joka yhä lisääntyi, jos kulta saisi wirtata maasta. Paawiwallasta ja koko kirkosta tuli siten kansallinen onnettomuus, jopa kansallinen häwäistys.

Jo 15-vuosisadalla tapaa lukuisia lausuntoja, jotka todistavat, kuinka kovan katteruuden synnytti aineellinen riippuvaisuus. Rooman paavivallasta etenkin suurissa kaupungeissa, joissa kyllin tunnettiin rahan arvo. Juuri tuo aineellinen epäkohta herätti sen merkittävän Lutheruksen edeltäjän huomion, josta jo ennen on ollut puhe, nimittäin nürnbergiläisen kaupunginwordin Gregorius Heimburg'in ja saattoi hänet riitaan paavivallan kanssa. Tässä olkoon esiin tuotu seuraava lausunto vuodesta 1457:

„Rooman kirkko ketti tuhansia keinoja, joilla se kiskoo rahaa meiltä tyhmiltä raatalaisilta. Ja se on synnä, että meidän kansamme, joka ennen oli kuuksia siitä, että se walloitti Rooman rohkeudellaan ja werellään ja hallitsi mailmaa, että se sama kansa nyt on kurjuuteen wai-punut orja, joka werotaakkansa nujertamana waikeoi niin alennettuna kuin maassa rähmien onnettomuuttaan ja amuttomuuttaan“.

Sen mukaan kuin kapitalistinen yhteiskunta edistyi, kasvoi tuo katteruus ja lewisi yhä laajempiin ja laajempiin kansanluokkiin. Kun Lutherus esiintyi, ei tarwittu muuta kuin selwittävä sana, jotta tuo hämärä tunnelma puhkesi ilmeiseksi tietoisuudeksi.

Paras todistus liikkeen aineellisesta perusteesta on se, että Lutherus alkoi puhdistuksensa iskemällä synthein anteeksi mynmiseen rahasta. Tässä oli kyllä kysymyksessä synvä peri-aatteellinen ero katolilaisen kirkon koto oppisuunnasta, mutta tässä oli vielä käytännöllinenkin kysymys, jolla oli vielä laajaperäi-

sempi merkitys. Sillä tuo synthein anteeksi mynminen rahasta oli yksi niitä ryöstökeinoja, jolla paawi haali itselleen rahaa Saksasta. Ei mitään kysymys olisi woinut herättää suurempaa kiihtoa, sillä nyt oli kysymys kulkarosta.

Lutheruksen omista kirjoituksista näkee, että hänen uskonpuhdistuksensa oli sangen aineellista laatua. Hän käyttää sangen innokkaasti mitä woiwaperäisimpiä sanoja niistä pettuluskeinoista, joilla Rooman Antikristus nipistää Saksalta rahaa ja hän selwittää kantansa seuraawilla sanoilla:

„Minä näen, että Saksa nyt maksaa enemmän weroa paawille kuin muinoin keisarille. Vuullaan että wuosittain menee Roomaan 300,000 guldenia (6,950,000 Smk.) tuottamatta maailmalle hituistakaan hyötyä. Ja mitä me siitä saamme palkkioksi? Pilkkua ja naurua. Ihmettelette siis, että maat ja kansa, ruhtinaat ja aateliset, kaupungit ja sen laitokset rappeutuwat. Ihmetellä saatte, että meillä on wielä leipää henkemme ylläpidoksi“.

Kaikkialla Lutheruksen kirjoissa tapaa samallaisia lausuntoja, ja kaikkialla näkee, että synnä on aineellinen elämänwaisio, jota oli Lutheruksella luonteenomainen, waike joskus hämärämmässäkin muodossa, sillä synttä suotta ei Lutherus ollut saksalaisen kairwosmiehen poika.

Seuraawassa kirjoituksessa teemme selwää niistä kansantaloudellisista olosuhteista, joissa Lutherus arwosteli aikansa yhteiskunnallisia riitaisuuksia ja jotka johtiwat hänet aikalaisensa taistelutemmellykseen.

III.

Pikkuporvari.

Me olemme edellisissä kirjoituksissa tarkastaneet ne yleiset yhteiskunnalliset edellytykset siihen, että uskonpuhdistus puhkesi ilmi. Me olemme esittäneet sen historiallisen kehityksen, joka kessi-ajan lopulla saattoi yhteiskunnan kuohuksiin, tulevaisuutta synnyttävään tuskiaan ja waiterruksiin ja kuinka se kasvamalla voimalla kolosi yhä suuremman ja suuremman osan Saksan kansaa vastustamaan katoollaista kirkkoa. Tuo vastustus päätyi sitten yleiseen hyökkäykseen koko kirkollista järjestelmää vastaan.

Nyt me kuitenkin tahdomme tarkastaa niitä erityisiä, yksilöllisiä edellytyksiä, joita Lutheruksella oli esiintyneeseen siten, kuin hän esiintyi. Me tahdomme tehdä selkoa hänen luottakatsantolamastaan, hänen luottavaisuudestaan, niistä waitutelmista ja tunnelmista, siitä myötätuntoisuudesta tahi vastenmielisyydestä, jota hän tunsi alkuperänsä ja kasvatuksensa perusteella eri elämänilmiöitä kohtaan. Nämät tunteet hawaitsee hänen koko toiminnassaan, jossa ne puoleksi tahi kokonaan waisstomaisina muodostawat pohjavirtauksen, sen voiman, joka johtaa hänen kynäänsä, joka antaa hänen lausunnoilleen niitten erinäisyyden.

Uskonpuhdistus kyllä oli itsessään ehdoton historiallinen wälttämättömyys, mutta se olisi moneissa suhteissa saanut toisen muodon, jos sen eturivin miehenä olisi ollut yksinomaan joku Ulrich von Gutten, Filip Melancthon, Thomas Münzer, mainitaksemme kolme erilaisinta ilmiötä uskonpuhdistuksen ajalta. Mutta kohtalo ei säättänyt niin. Että

Lutherus oli tulema sen aatteen kantajaksi, ymmärtää sitten wasta, kun tietää, mitä osaa Saksan kansaa Lutherus tiesi itsensä edustaman.

Syynin wähän me tiedämme Lutheruksen alkuperästä ja hänen lapsuudestaan. Mutta se wähä, minkä tunnemme, antaa meille selityksen moneen seikkaan hänen toiminnassaan, joka muuten olisi meille arwoitus.

Lutherus syntyi vuonna 1483 ja eli koko lapsuutensa 14 ikävuoteensa Mansfeldissä pienessä wuorikaimoskaupungissa Harzwuoren kaakkoisrinteellä, jossa hallitsi Mansfeldin kreivi, yksi Saksan tusmaruhtinaita.

Lutherus oli talonpoikaissukua. Isä oli talonpojan poika. Esi-isät olivat olleet talonpoikia Thüringenisä. Mutta ne eivät olleet noita kidutettuja, nälkintyneitä ilmiöitä, joita viime aikojen kehitys oli luonut, waan ne olivat hywinwoipia, itsetietoisia maanwiljelijöitä, jotka omistimat sängen laajoja maanalueita, taloja, karjaa, herwosia. Perintönsistä, jotta perintömaa ei olisi jautunut liian monen osaan, oli Lutheruksen isä luopunut maanwiljelystä, ja antautunut kaimosliikkeeseen, joka siihen aikaan oli hywin ylöspäin menossa. Wähän aikaa oli hän elänyt niukoissa oloissa, mutta wähitellen hän pääsi hywinwointiin. Hän saattoi wuokrata kaksi sulatusuunia ja kätti niitä hyminällä tuloksilla. Kun Lutherus vuonna 1507 wihittiin papiksi Erfurtissa, saapui isä sinne 20 ratsastaman miehen seuramana. Kuollessaan jätti hän perintön, joka siihen aikaan oli suuri, nimittäin 27,000 markkaa. Että hä-

nen asemansa kotikaupungissaan oli kunniaassa pidetyn miehen, nähty siitä, että hän 1490 vuoden alusta oli jäsenenä kyllän neljämiehissä porwari-waltuustossa.

Näitä kaikkia edellä mainittuja seikkoja tähtynyt otta huomioon, kun armostelee niitä edellytyksiä, joilla Lutherus ryhtyi aikansa henkiseen taisteluun. On otettava huomioon seuraavat seikat:

Pieni nukkuma kaupunki ahdasmielijine pikkumaisine harrastuksineen, jota neliöpenikulma ruhtinas hallitsi korkeimpana, kunnioitettavimpana ilmionä. Lutheruksen talonpoikaismeri. Baiutelmä uurastawasta, tynnywäisessä, ahtaasta pikkuporwarin kodista. Niinan toisen suunnan oliji Lutheruksen kehitys saanut, jos hän oliji kuulunut rohkeaan toimeliaiseen, laajanäköiseen kauppiasfukuun, joka asui wapaassa, suuressa, tasa-waltaisesti hallituksessa kauppa kaupungissa.

Pikkuporwarillisuus kaikkein äärimmäisessä muodossaan, puhdas poroporwarillisuus on se piirre, joka ensin johtuu lufijan mieleen, kun hän tutkii Lutheruksen kirjoituksia. Wähän wälistä tapaa niissä käsitteitä ja katsantotapoja, jotka ovat yleiset nykyajan poroporwarille.

Hän haukkuu käsitönläisjällejä uneliaiksi, joka on mikä niin suuri, että „mestarin tähtynyt antaa heille wapautta, mutta sitten ne kulještelewat ympäri maailmaa, eikä tukaan woi niitä hillitä. Pitäisi säätää laki, jolla ne pidettäisiin kurissa.“ Hän walittaa palwelijain epärehellisyhttä, joka on Jumalan mitsaus. Hän sanoo: „Niillä ei pitäisi olla oikeus puhua paljon, eikä tehdä, mitä mielivät. Heidän mielensä pitää olla sellaisen, että he tekisiwät sitä, minkä he tietävät ole-

man heidän waltawänsä mieliksi“. Hän suututtelee sitä wäärinlängtöstä, johon wapaapäiwät antamat aihetta „Juodaan, pelataan, kuljetaan ja tehdään kaikenlaisia syntiä, niin että Jumalaa suututetaan enemmän pyhä kuin arkipäiwinä“. Hän on wihainen kerjäläisille ja waatii, että se, joka ei woi itse itseään elättää, saa amustusta yhteiskunnalta, mutta niin niukka amustusta, kuin mitä mahdollista on, sillä „se on kyllin, että köyhällä on niin paljon, ett ei juuri kuole nälkään ja wiluun“.

Lutherus kiittää monessa paikassa ja harwinaisen launopuheliaasti sitä siunausta, joka tulee siitä, että ihminen on köyhä ja toisesta riippuwainen, sillä „palwelijat ja palwelijattaret ovat onnellisemmassa asemassa kuin heidän herraswänsä. Heillä ei ole mitään murhetta. Heillä on waan tynönsä, joka heidän tähtynyt tehdä. Ja kun se on tehty, ovat he wapaat. He saamat syödä, juoda ja laulaa lystejä lauluja“. Toisessa paikassa hän sanoo, että se karkea leipä jonka köyhä mies syö otsansa hiesssä, on paljon terweellisempi kuin se, mitä rikas syö ylellisyhtdessään. „Ruhtinas tahi muu rikas herra ei löydä kymmenen ruotalajin joukosta lihanpalaa, jota hän syö mielihymällä, mutta köyhä ihan hottii kuirwaa leipää ja hapanta kaljaa“.

Mutta toiselta puolen häntä rai-mostuttaa se ylellisyhtys, joka hienoimisissa piireissä wallitjee. Siellä on hienoja pukuja, silkkiä, harsoa, kulta ja itämaisia ryytejä, ulkomaalaisia ruokatawaroita ja kaikenlaisia kalliita taloustapineita. Mutta Lutherus ei moiti tätä siweellisistä syistä eikä edes siksi, että se sotii ihanteellista, taiteellista yksinkertaista rakastawaa launeudenaiastia vastaan eikä wastaa elämän maatumattomuuden jaloa periaatetta. Lutherus

moitti sitä siksi, että hän on pikkuporvari, jota ahdasmielisesä kateudessaan puhuu „niistä varoista, joita niihin tuhlataan“.

Kaikki nämät piirteet, niin vähäpätöisinä kuin ne tuntuvatkin, osoittavat yhteen koottuina Lutheruksen yhteiskunnallisen näkökannan kohtalokkaan ahtauden.

Hän katselee aikansa mahtavaa yhteiskunnallista kehitystä pikkuporvarin tavoin, joka ottaa kaikki omien etujensa pikkumaiselta kannalta. Hän arvostelee ja tuomitsee niinkuin pikku käsityöläinen teollisuuden historiallisessa käänteessä tuomitsee uuden ajan teollisuutta, niinkuin pikkukauppias kadehtii suurkauppiaita. Lutherus on wailia kaikkea waistoa käsittämään kasvavan kapitalistisen tuotantotavan wallankumouksellista, raiwaavaa merkitystä ja sen historiallista oikeutta. Hän haukkuu ja raiwoo tuloksettomalla innolla niitä ilmiöitä vastaan, joita oli mahdoton estää syntymästä ja jatkumasta.

Lutheruksen koko yhteiskunnallinen käsitys oli täysin taantumuksellinen.

Bihamielisin katsein hän seuraa koko uudenajan liike-elämää, suurtuotantoa. Hän myöntää kyllä, että ihmisen on pakko ostaa ja myödä, ja että kauppiaanakin woi säilyttää kristillisyytensä. Mutta woiiton siitä pitää rajoittua vähimpiin mahdollisuuksiin. Paras olisi, että maallinen hallitus määräisi, miten paljon joka yksityinen kauppias saisi kistoa tuloju jol'itkifestä tawarasta. Jos tuo ei käy päinsä, niin pitää joka kauppiaan ottaa niin alhainen hinta tawaroistaan, ett'ei hän ansaitse enempää kuin tawallinen työmies sillä vähäisellä lisäykellä, mitä liike waatii ylimääräisiä menoja ja ajanhukkaa. Pitää waroa, että kullakin

on „säännöllinen elämisen mahdollisuutensa“, mutta sen ohessa ei saa riistää itselleen enempää. Tällainen vaatimus oli sangen wanhoillinen aikana, jolloin juuri tukkukauppiaitten wäsymätön into saada mahdollisimman suurin woitto oli ajan luowa woima.

Mutta jos Lutherus hymäksyikin kotimaisen kauppaliikkeen wälttämättömänä pahana, niin sanoo hän sen menettämän oikeutensa, kun ei ole enää kysymys maan sisäisistä kauppasopimuksista, waan ulkomaan kaupasta. Tuota ulkomaan kauppaa pitää Lutherus Saksan yhteiskuntaelämän suurimpana wihollisena, Saksan kansallisen hyminwoinnin ja aineellisen onnen turmiona.

Hän kirjoittaa: „Ulkomaan kauppa, jonka kautta tuodaan Calcutasta ja muustakin Intiasta y. m. paioista tawaroita niinkuin kallisarwoista silkkiä, ja kulta- ja hopeasta ja höynteitä, waan lisääwät loistoja, eikä niistä ole mitään hyötyä. Päinwastoin ne wiewät rahat maasta ja kansasta. Tämä woi-taisiin estää, jos meillä olisi kunnollinen hallitus ja ruhtinaita. Mutta en tahdo puhua tästä enempää, sillä luulen, että tämä meno loppuu itsestään, kun meillä ei ole enää rahaa ja silloin loppuu myös loisto ja mäsäileminen. — — — Sumala on luonut meidät saksalaiset sellaisiksi, että meidän töntry tehdä rahaa wieraille kansalaisille ja rikastuttaa muita, sillä aikaa kun itse olemme jäljäläisiä. Englanti ei olisi niin rikas, kuin mikä se on, jos Saksa ei ostaisi sen werkaa, ja Portugalin kuningas olisi vähemmän rikas, jos me jättäisimme ostamatta hänen wyntinjä. Jos miettii, kuinka paljon rahaa kunakin Frankfurt'in markkinapäivänä kuljetetaan Saksan maasta ilman hyöttyä, niin ihmettelee, että Saksan

maassa löytny enää kullintäkään. Frankfurt on se hopea ja kultaaluola, jonka kautta kaikki, joka Saksanmaassa kasvaa ja rahaksi muutetaan, virtaa taskuistamme pois. Jos voisi tuon auton tukkia, ei kuulisi enää valitusta, että kaikki omat welkaantuneet, eikä kenelläkään ole rahoja ja että kaupunteja räsittävät laittomat korot”.

Kaikkialla toistaa Lutherus näitä samoja ajatuksia, vaihdellen vaan ilmaisumuodoissaan. „Winkätähden ostamme vieraita kankaita?” sanoo hän, „Jumala on toki antanut meille, niinkuin muille kansalaisille kyllin willoja, kyllin eläintenkarvoja, sarwea, kaikki, mitä tarvitaan säädynlaiseen pukimeen, joka sopii jokaiselle kansan miehelle. — — — — Minä sanon Teille, Saksan miehet, jos ei paami meitä ryöstäisi, olisi meillä kyllin räsitusta kotimaisista ryöväreistä, silkki ja samettikauppiaista”. Ja hän miittaa siihen, „että muinoin antoi Jumala oman kansansa Jesraelin kansan asua kaukana merestä, jotta se ei olisi woinut kaupalliiketta harjoittaa”.

Mutta jos tavara-kauppa on paaha, niin on rahakauppa, pankkiliiteluottojärjestelmä, johon koto eteenpäin pyrkivä kapitalistinen järjestelmä perustuu, vielä kauheampi. Lutherus on aivan tsekki-aitaisella kannalla. Hän sanoo että korontiskominen on epäkristillistä wäärnyden tekoa.

Kuinka moi raha kaswattaa rahaa. Korke on räsitus, missä muodossa se ilmeneekin. Ja kapitaalinkaswaminen, joka syntynyt siten, että korke syntynyt korosta, kauhistuttaa häntä. „Saada korke welanlankeemispäiwänä, ja taas lainata se korke vastaan, niin että toinen korke luo toisen kuin wesi luo liikettä myllön rattaiisiin, se on niin jul-

keata ja häwytöntä nylkemistä, ettei kukaan ihminen, waitka hän olisi kuinka tunnoton, moi sitä hnywälsyä!” Stenkin Lutherus hnyökkää viimeisinä aikoina yleiseksi tullutta korkejen ostamista, yhtä lajia kiinnityslainajärjestelmää vastaan, jonka kautta pantattiin kiinteimistöä. „Tämä on pahempaa kuin korkelaina”. sanoo Lutherus, „sillä se nähtää siltä, kuin ei sinä ihmistä nyljettäisi”. „Jos se sitte on korke tai kiinnityslaina on asian laita sama, sillä se räsittää kaikkia maita ja kaupunteja, nylhäisiä ja alhaisia, imee niistä elinwoiman ja saattaa niitä nhy sywempään ja saattaa niitä nhy sywempään turmioon, pahempaan kuin mikään muu korkejärjestelmä olisi ne woinut syöstä, niinkuin huomaa monesta kaupungista ja ruhtinasunnasta”.

Tämä on Lutheruksen yleinen kanta uudenlaisesta kapitalistisesta järjestelmästä, joka juuri oli muuttamaisillaan tuotantotawan. Ja aiwan itsestään on selwää, että hän mahdollisimman mahwoilla sanoilla sätii sitä nylkinliikeoikeutta, jota suuret kauppiaat kakin woimainsa mukaan kätittiwät kohottaakseen hintoja ja sortaakseen heikompiä kilpailijoi-taan. „Niinkuin hauki nielee pienempiä kaloja meressä”, sanoo hän: „niin he saawat ihmisen uskomaan, että he ovat kohtalon herroja”.

Kiusottawalla tarkkuudella hän tuo esille ne eri tawat, joita keinottelijat kätittiwät ja hän langettaa heistä tuomion seuraawalla tawalla: „Niitä ei moi sanoa ihmisiiksi, eikä niitä pitäisi sietää asumassa ihmisten joukossa, suoraan sanoen, niitä ei kannata opettaa eikä neuwoa, sillä heidän tunnottomuutensa ja itaruutensa on niin häikäilemättömän häwytön. — — — Hallitus tekisi oikein, jos se ryöstäisi heiltä kaiten ja ajaisi ne maanpakoon.”

Miin pitkälle hän menee vihas-
saan kauppiasväitän vastaan,
että hän myötätuntisuudella pu-
huu rosvoista, jotka ryömäävät
kauppiaita maantiellä. Se oli Ju-
malan rangaistus kauppiaille heidän
rikollisistaan. Hän ei toki tahdo puo-
lustaa rosvoamista. Rosvo on
roisto, mutta hän ei ole sen suurem-
pi roisto kuin kauppias, jolta hän
ryömää: „sillä kauppias rosvoo joka
päivä ihmisiä. Ritari rosvoo ai-
noastaan kerran tai kaksi kertaa
vuodessa yhden tai pari ihmistä“.

Kaupanteko on siis pirun tointa.
Korkeintaan se on välttämätön pa-
ha. Kaikkien melvollisuus on sitä
vastustaa. Parempi on edistää luo-
wia ammatteja. „Sillä paljon kris-
tillisempää on parantaa maanvilje-
lystä ja vähentää kauppalikettä. —
Ne ihmiset elävät hurkaimmin, jot-
ka viljelevät maata ja elävät sil-
lä“.

Me näemme siis, että Lutherus
armoostelee aikansa suurta taloudel-
lista liikettä pikkuporvarin kehitys-
taman mukaan.

Ja saman pikkuporvarillisen kat-
sautokannan tapaamme hänen koko
elämäntoiminnassaan.

Karl Mary on loistavassa selos-
telossaan poroporvarin luonteesta,
sellaisena kuin se ilmeni 1840 lu-
vulla, ilmi tuonut sen lewottomuu-
den, jota oli Lutheruksen luonteen
pääpiirre. Hän waappui säännöllis-
esti äärimmäisestä wallankumouksel-
lisesta tunnelmasta äärimmäiseen
taantumusiellisuuteen, riippuen siitä,
vastustivatko häntä wal-
lassa olevat tahti wallan-
alaiset yhteiskunnalliset wo-
imat. Samat äärimmäisyydet ta-
paamme 16 vuosifadan alkupuolen
muulla pikkuporvaristolla, jota juuri
Lutherus edusti.

Seuraavassa kirjoituksessa saamme

nähdä, kuinka hän ensin joutuu pit-
källe wallankumoukselliseen suuntaan,
mutta kuinka hän äkkiä, nähdesjään
talonpoikien ja tilattoman väestön
nousetaan wimmattuun taisteluun
parempien elinehtojen puolesta, pe-
rääntyä, peläten niitä woimia, jotka
woivat asettua vielä vastarintaan
pikkuporvareille. Ja sillä rajatto-
malla kiihkolla, millä hän kaikkea
asioitaan ajoi, teki hän palveluksia
talonpoikain pööröleille.

Me näemme tämän Lutheruksen
pikkuporvarillisen luonteen
kaksinaisuuden vielä yksinver-
taisemmassa, mutta kuraavammas-
sa muodossa. Se koskee hänen
suhdettaan ruhtinassa-
taan.

Miinkuin myöhemmistä selonteoi-
sta saatamme nähdä, tuntee Luthe-
rus suurinta kunnioitusta ruhtinasta
kohtaan, joka on Jumalan lähettä-
mä maallinen waltias. — Tämä oli
samaa kunnioituksen tunnetta, jota
Mansfeldin lainkuuliaiset pikkupor-
varit tunsiwat kreiviänsä kohtaan.
Siksi Lutheruksen uskonpuhdistuksen
maltiolinen luonne on se, että se li-
sää ruhtinaitten yhteiskunnallista
luottoa. Mutta samalla etenkin war-
haisempina wallankumouksellisempina
toiminta-aikanaan, ja wäliin myö-
hemminkin, hän puhuu kowin hal-
meksi ruhtinaista, samalla tavalla,
jolla Mansfeld'in porwarit, kaikesta
lainkuuliaisuudesta huolimatta, ka-
pakoisissa nalkuttivat kreivistä ja hä-
nen homistaan. „Jos ruhtinas ei
ole puoli piru“, sanoo Lutherus
eräässä paikassa, „mutta tahtoo hal-
lita, silloin tapahtuu, että suurimmat
hulittiot ja roistot pääsewät hallitus-
seen ja saawat wirtoja ja toimivat
mielivaltaisesti ruhtinaan nimesä“.
Lutherus mainitsee seuraawan sanan-
lastun täydellä tunnustuksella: „ei
löydy suurempia narreja, kuin mitä

tuninkaat ja ruhtinaat ovat". Ja hän selvittää vielä laajemmin kantansa toisessa paikassa. „Sitte mailman luomisen on viisas ruhtinas ollut harvinainen otus; ja hurstas ruhtinas vielä harvinaisempi. Mleenfä ruhtinaat ovat suurimmat narrit ja pahimmat roistot maan päällä". Ja Lutherus lisää: „Harvat ovat tunnollisia — — — muistakaa Taa-

wetin wirttä, että Jumala halveksii ruhtinaita".

Tällä olemme tahtoneet kuvata Lutheruksen yhteiskunnallista ja samalla henkisesti ahdasta näkökantaa. Seuraavassa kirjoituksessa teemme selkoa siitä, miten Lutherus, huolimatta matalamielisyksestään, saattoi waikeuttaa aikaansa niin waltaawalla waimalla.

IV.

Kiihottaja.

Se ominaisuus, jonka johdosta Lutherus saattoi maailmanhistoriallisen tekonsa suorittaa, ei ollut syvä ja tarkka tietoisuus yhtä wähän kun se oli rohkea ja laajalle ulottuma ajatuskyky. — Lutheruksen aikalaisia löytyi paljo hänen hengenheimolaisiensakin joukosta, jotka olivat häntä edellä näissä suhteissa. Myöskään ei Lutherus ollut niitä rautawahvoja luonteita, joille ensi hetkestä koko toimintasuunnitelma on walmiina, jotka näkewät selvästi, mihin pyritään ja jotka järkähtämättömällä johdonmukaisuudella päämaaliinsa tullewat. Päinwastoin hänet työnnettiin katsantokannasta toiseen, niin ystävät kuin wiholliset tuuppasivat hänet eteenpäin puoleksi hänen tietämättään, hywin usein wastoin hänen tahtoaan.

Lutheruksen woima, hänen ainoa erikoisetewämmynytensä on hänen kiihottajakynnsä. Lutherus oli agitaattori jumalan armosta, äärimmäisin kiihottajaluonne uudemman ajan historiallisista henkilöistä.

Mutta altuperäisin edellytys, jotta

woisi waikeuttaa kiihottawasti on se, että kiihottajalla pitää olla usko ja täydellinen luottamus sen asian oikeudenmukaisuuteen, jonka puolesta taistelee, koskeeseen se sitte uskontoa tahi muita inhimillisiä, niin poliittisia kuin yhteiskunnallisia, taiteellisia, kansallisia tahi sivistyksellisiä kysymyksiä. Ei mikään ole luonnottomampaa kuin se käsitys, että joku woisi menestyksellä lewittää sellaista oppia, jonka totuudesta ja oikeudenmukaisuudesta tahi wälttämättömyydestä ei itse ole sywästi ja horjumattomasti wakuutettu.

Lutheruksella on tämä wakaumus rajattoman suuri. Olkoon hänen katsantokantansa mikä tahansa, waikeapa päinwastainen sille, joka oli hänellä woosi tai kuukausi warhemmin, hän on aina warma asiassaan, aina täydelleen wakuutettu siitä, että hän on täysin oikeassa. Hänessä ei ole epäilyksen warjoakaan. Tämä seikka aiheuttaa, että Lutherus wäitelyksään on wastuustamattoman warwa, ehdottomasti mukaansa tempaawa. Kun hän terran oli uskal-

tanut astua rajan yli ja heittää sotahanfikkaansa koto katolilaiselle kirkolle, kehittyy hänen wakaumuksensa rajattomaksi itseluottamukseksi. Hän on joka tilaisuudessa yhtä warmma omasta ehdottomasta erehtymättömyydestään niinkuin oikeuskoinen katoollilainen on warmma siitä, että paawi on erehtymätön. Hän pitää itseään sinä, jonka Jumala on lähettänyt kirkkoa parantamaan, eikä hän tätä itserakkauttaan peitä.

Hän sanoo: „Minä tahdon Jumalan nimesä ja hänen kutsumuksesta astua leijoneita ja käärmeitä vastaan ja polkea petoeläinten ja hirviöitten fiitöt jalkojeni alle ja se työ on alkawa minun eläessäni ja se on täyttynyt minun kuoltuani. Pyhä Johannes Huss oli aawistanut minun tuloani, kun hän kirjoitti Böhmin maan wankilasta: „Nyt he aikowat paistaa hanhen („Huss“ merkisee hanhi), mutta 100:n vuoden perästä he saawat kuulla joutsenen laulawan ja sitä heidän on pakko kuunnella“ ja niin on käypä kuin Jumala säätää“.

Raikkialia kirjoituksissaan Lutherus tuo esille jumalallisen kutsumuksensa.

„Jumala“, sanoo hän, „on suuni awaisjut ja käskent minun puhua, ja hän auttaa minua ja wahvistaa ja edistää asiaani“. „Jos ette tee parannusta, niin joudutte tekemisiin minun kanssani. Jos elän, olen olewa Teidän ruttonne. Jos minä kuolen, olen Teidän kuolemanne, sillä Jumala on kiihoittanut minua Teitä vastaan. (Kuin profeetta Hosea sanoo). Olen olewa Teidän karhunne ja leijonanne Usurin teillä. Te ette saa nimeltäni rauhaa, ennenkuin teette parannuksen tahi hukutte“. „Jumala itse on käskent minun yhä enemmän soittaa suutani — — — Minun täytyy vielä laulaa wiisu Roomasta“.

Mutta juuri siksi, että hän, wanhalla testamenttisella tavalla, pitää itseään Jumalan kutsumana, hymän asian sotilaana, walon ja oikeuden puolesta, on luonnollinen seuraus siitä se, että hän myös pitää omia vastustajiaan Jumalan wihoillina, jotka taistelemat pahan puolesta, pimenyden ja wäärnyden miehinä. Yhtä paljon kuin Lutherus luottaa itseensä, hän epäilee wihoillisiaan. Raikkia yksinkertaisimpia katoollilaisia hän säälimättömästi tuomitsee soaistuiiksi, turmeltuneiksi ihmiksi. Heidän johtajansa paawi ja piispat, katolilaisien puhujat ja kynnäilijät ovat perfeleen wälkappaleita, jotka kyllä tuntevat totuuden, mutta vastustawat sitä rakkaudesta walheeseen.

„Sekä Te että me tiedämme warfin hymin, että Te elätte wastoin Jumalan sanaa“. „Heillä ei ole oikeus puolellaan, ei maallinen eikä hengellinen, mutta he toimimat ilkeydestä niinkuin murhaajat, roistot ja wäärän walan tekijät, joita he todella ovat. Sen woi todistaa sillä, että he tietäwät meidän oppimme olerwan oikean, ja kuitenkin he tahtowat sen hämittää“.

Paawi on Antikristus. Eikä Lutherus mainitse häntä juuri muulla nimellä, jos hän ei waan käytä räikeämpiä lauselmia.

Juuri tuo kauhea yksipuolisuus antaa Lutherukselle warmuutta ja woimaa. Raikenlainen tunne ja ajatuswimahdus on hänelle outo. Hän ei näe muuta silmissään kuin mustaa tahi walkosta. Wastustajienkin hymmärtäminen, heidän toimintansa syiden selwitteleminen, ja syventyminen heidän edellytyksiinsä, ei koskaan pällähtännyt Lutheruksen päähän. He toimimat waan yksinkertaisesta wirullisesta pahouden haulusta.

Suwaitsewaisuus, toisten mielipi-
teitten kunnioittaminen, on Luthe-
rukselle tuntematon käsite. Hän voi
ainoastaan vihata, katkerasti viha-
ta. Ei kukaan ole tuntenut
niin werisen rajua vihaa
kuin Lutherus. Hän on kiih-
koilija, ja hänen kiihkonsa on sokeaa,
intohimoista hurjuutta, joka antaa
petomaisuuden eittämättömän leiman
hänen persoonalleen.

Jos tarkkaa esimerkiksi seuraavia
riviä, voi hawaita niissä melkein
hullun kiihtyneen mielialan. Luthe-
rus sanoo: „Koska olette häijynyteen-
ne piintyneet ja päättäneet, ettette
mitään hyvää tee waan ainoastaan
pahaa, niin tahdon minäkin aina
hauttua ja sadatella Teitä, roistot,
kuolemaani saakka, eikä heidän pidä
muuta suustani kuuleman. Minä
seuraan heitä hautaan asti jyminal-
läni ja loimullani. Sillä minä en
voi rukoilla kiroomatta. Kun mi-
nun pitää sanoa: Pyhitetty olkoon
sinun nimesi, täytyy minun lisätä:
Kirottu, halweksittu ja häväisty ol-
koon paawin joutolaiosten nimi, ja
kaiikkien niitten nimi, jotka nimesi
häpäisewät! Jos minun pitää sa-
noa: Lähestyköön sinun waltakun-
tasi, täytyy minun lisätä: Kirottu,
halweksittu ja häwitetty olkoon paa-
win waltakunta, ja kaikki waltiot,
jotka sinun waltakuntaasi wastusta-
wat! Jos minun pitää sanoa: Ta-
pahutkoon sinun tahtosi, täytyy mi-
nun lisätä: Kirottu, halweksittu, hä-
wäisty, hukutettu olkoot paawilais-
ten kaikki ajatukset ja kaiikkien niitten,
jotka sinun tahtoasi ja neuwoasi
wastustawat! Totisesti, niin rukoi-
len joka päivä suulla ja sydämellä“.

Kun Lutheruksen aatesuunta on
yleensa tuollainen, kun on kysymys
wastustajista, niin on itsestään sel-
wää, että hän wäittelyissään ei suin-
taan mitään häikäillyt, ei ketään

fäästännyt. Niin poliittillisen miekas,
kun hän wäliin on, kun on oma
nahka liioamassa, niin taipumatto-
man armoton on hän silloin, kun
on kysymys mufertaa wiholliset,
„nuo sielunmurhaajat, nuo pirun
profeetat, joka saa hänen werensä
wimmaan“. „Kun rantaisemme war-
kaita hirsi-puissa, ryöstäjiä pyöwelin
kirweellä, kerettiläisiä polttoroviolla,
miksemme pikemmin kaikilla aseilla
hnyökkää pahennuksen opettajien nis-
kaan, noitten kardinaalien ja paa-
wien ja koko roomalaisen Sodomian
ryönän, joka alituisen häwittää Ju-
malan kirkkoa! Rukelkäämme hei-
dän weressään!“ kirjoittaa hän
wuonna 1520. Ja pari vuotta
myöhemmin: „Elisi parempi, jos
kaiikki piispat tapettaisiin, ja luosta-
rit häwitettäisiin, kuin että yksikään
sielu joutuisi hukkaan, puhumatta-
kaan, että kaikki sielut nyt joutuwat
kadotukseen noitten hnyöhtömien il-
weilijöitten, noitten epäjumalan ku-
wien tähden“.

Mutta taasen, kun tarkastamme
taantumuksellista käännettä Luthe-
ruksen yhteiskunnallisessa kilpajuol-
uksessa, sitä nyhtäkinäistä mielenmuu-
tosta, jonka talonpoikaistapi-
na aikaan sai, niin näemme kuin
kammottawan mätäpaiseen puhlea-
wan hänen willissä luonteessaan,
kaikein kamalinman hänen luonteensa
ilmaisuiista, sillä tässä ei ollut kysymys
niistä ihmisistä, joita hänen uskon-
nollinen wakaumusjensa käski wastus-
taa, waan siitä kädutetusta, rutiköyhäs-
tä alaluokasta, jonka wapautta ei Lut-
heruksen pikkuporwarillinen ahdas-
mielinen waisto woinut sietää.

Wiha on Lutheruksen kiihoittawan
ja sen kautta uskoa puhdistawan
toiminnan pohjawakutun. Ei kukaan
historiallinen tietä raimaawa henkilö
ole siihen määrään kansan wihan-
tunteita hnywätseen käyttännyt.

Kun tähän lisäämme talonpojan rohkean puhettoman, joka ei pelkää mainita asioita millä sanoilla tahansa, niin saamme käsityksen siitä sävystä, joka tuntuu Lutheruksen taikisja kirjoituksissa, kun on kyse myös vastustajista ja heidän teoistaan. Ei niissä näe yhtään hienosti 'weistettyä' ajatusta niinkuin muitten sen ajan humanistien, yleisfivistyneitten miesten tapana oli taitavasti esiin loihkia. Alinoastaan kömpelöitä, rajuja solvauksia, joita höystää raaka pilanteko. Tässä pieni näyte sellaisista sanoista:

„Sävyttömät roistot“. „Pääroistot“. „Petturit“. „Rainoovat tirannit“. „Senkin hunsmoitt“. „Musteentöbertäjät“. „Sala-ampujat“. „Murhanhaluiset verikoirat“. „Marrit“. „Penteleen aasit“. „Juorukelot“. „Apinat“. „Juuttaat“. „Lököpökyt“. Nämät sanat löytyä vasta parin sivun alalta hänen hyökäläyksellisissä pääkirjoituksissaan.

Toisesta löydämme seuraavat voimasanain näytteet: „Senkin pirun kitupiikittiset ryönänjitiöt“. „Paarvin porfaspahnalaiset“. „Paamin aasit ja muulit“. „Senkin mölhöt, saastaiset aasinkallot ja kitaluikkarit“. „Perteleen awiofakarat“. „Senkin riivatut huijarit ja peijoonit“. „Sitaopettajat“. „Kaikein pahimmat huorupukit“. Eräässä paikassa hän puhuu Englannin kuningasta, Henrik VIII:sta, jota puolusti katoollilaisista kirkkoa, seuraamalla tarmokkaalla tavalla:

„Kuningas Henrik häpäisee minun kristillistä oppiani, ja sivelee sontoansa (!) minun kuninkaani, Kristuksen kruunuun, jonka oppi on minun oppini. Siksi hän olkoon hänunästy-

mättä, jos minä siveelen sontoa (!) hänen kruunulleen ja sanon koto maailmalle: Englannin kuningas on suurvalehtelija ja iso lormi“.

Kun Lutherus puhuu valtiopäivän päätöksestä, joka on katoollilaisuuntainen, sanoo hän, että selvästi huomaa, „ett'ei piru ole sitä päätöstä osjentanut suustaan vaan päästänyt sen perseestään“. Ja kun Lutherus puhuu vastustajistaan, antaa hän niille seuraavan rohkean neuwon, „että he saavat ajatella mitä he tahtovat ja laskea housuihinsa, ripustaa ne taulaansa, leipoa niistä kaakun ja syödä sen, sentin aasit ja siankärsjät!“

Tällaisilla lauseilla Lutherus wäitelteli wastapuolueen kanssa. Tällaisilla keinoilla hän akiteerasi kansaa kirkkoa vastaan ja muutti sen hämärät puclwaisitoiset tunteet selwäksi taistelufuntoiseksi toiminnaksi.

Meidän sivistyneemmän ajan maatia ne eivät tnydntä. Ja kuulostakoot nämä lauseet oudolta meidän manhoilliselle luterilaiselle porwaristolle, joka aina puhuu sosialidemokratien „luottamihasta“ ja „raakuudesta“. Ne lauseet olivat wälttämättömät niissä oloissa, missä Lutherus työskenteli ja historiallisesti ymmärrettäviä. Ei saamuteta woittoa ilman iskuja, ei suurta asiaa ajeta läpi ilman teräviä sanoja ja palawaa suuttumusta.

Olemme tähän asti selwitelleet niitä yhteiskunnallisia edellytyksiä, niitä erikoisia luokka-oloja ja lopulta yksilöllisiä luonteenlaadullisia eris-kunnallisuuksia, jotka säätiwät Lutheruksen kohtalon ajan murroksessa. Seuraawassa teemme selkoa itse uskonpuhdistuksen rynnäköstä.

V.

Hyökkäys.

31 p. lokak. vuonna 1517 Lutherus naulasi ne 95 väitettänsä Wittenbergin kirkon ovelle syntien anteeksi myömistä vastaan rahasta. Siitä päivästä asti lausetaan uskonpuhdistuksen alkua.

Tämä aslaattikysymys (syntien anteeksi myömistä sanottiin aslaattiksi) ei sattumalta astunut päiväjärjestykseen antamaan aiheita uskonpuhdistukseen. Harvat, tahi suoraan sanoen, eivät mitkään uskonnollistieteelliset kysymykset omanneet sitä kantavuutta, että ne olisivat voineet herättää suuren kansan huomiota ja saada se kuohuksiin.

Kysymys tahdonvapaudesta tahi ei vapaudesta, siiveellisyhdestä ja hyvien tekojen autuaaksitelemästä merkityksestä, leivän ja viinin muuttumisesta Kristuksen lihaiksi ja vereksi Herran Ehtoollisessa, kaikki tuo oli kamaaritiedettä, joka sai oppineet kättämään kynäänsä, mutta hywin vähän sai vastakäikua kansasta. Toista oli aslaatin, tässä oli kysymys rahasta, jota muodet pitkät viritasi maasta pois Roomaan, riistettiin Saksan elinkeino-elämästä rikastuttaakseen paavit ja heidän suostikkinsa ja köyhdyttäen Saksan kansan.

Tässä oli kysymys kansantaloudellisesta onnettomuudesta, sellaisesta seikasta, johon saattoi yhtyä, tunnustipa mitä uskontoa tahansa. Sillä ei ollut mitään tekemistä niitten kirkollisten opinkappaleitten kanssa, josta aslaatti oli saanut alkunsa.

Ja juuri se aslaatti-kauppa, joka saattoi Lutheruksen vastalauseen tekoon, oli omiaan saamaan Saksan kansan raimoon paavia vastaan.

Ei ainoastaan tuo häpeämätön,

markkinamyöjäin tapa, jolla sitä harjoitettiin — muistettakoon aslaattimyyjän Tetzel'in märskin rahakiristunsa kannella:

Kun raha kiristussa kilahtaa,
niin siehu helmetistä liivahtaa,|

— mutta se tarkoitus, johon rahat kerättiin, oli anteeksiantamaton.

Mainzin arkkipiispa eräs korkeasuoninen, saksalainen kirkkoruhkinaan, oli ottanut syntein anteeksi myymisen urakalla suurimmasa osansa Saksaa.

Toinen puoli saaduista rahoista piti hänen lähettää paaville. Toisen puolen sai hän pitää itse maksaakseen sillä melkansa, jonka hän oli ottanut Friggien kauppahuoneesta voidakseen ostaa arkkipiispan arvonsa paavilta. Welka oli 30,000 guldenia (noin 1,250,000 Smk.).

Koko paavivallan riistojärjestelmä niin aslaatti kuin tapa myöä virkoja korkeista rahajumista esiintui tässä kaikessa räikeudessaan. Sen räikeys lisääntyi siten, että siitä hyötyivät vielä koronkiskurit, joille maksettiin kalliisti pappien welat näillä rahoilla. Siten yksinertainen kansalainen ylläpiti kolmea nylkyriä, paavia, piispa ja Augsburgin rahapohattoja.

Siksi tämä aslaatti-kauppa oli hywin kipeä kohta. Ja siihen tähdätty istu oli kaikkein vaarallisin hallitsemalle kirkolle, sillä siitä johtui uusia hyökkäyksiä, koko uskonnon oppirakenteelle kohtalokkaita järjestyksiä. Aslaatti-kauppaa arvostellen, tuli pakko arvostella koko joukko oppisommitte-luja, jotka olivat kirkon perus.

On silmiinpistävä selittämätöntä, että aslaatti, sellaisena kuin se kuwa-

taan protestanttisissa (uskonpuhdistuksen) historiakirjoissa, synteinanteeksi saamisen myömisenä ja ostamisena, on voinut vastustetta olla käymisissä vuosifatoja ja että sitä on niin suurella menestyksellä voitu lähtää suurten rahasummien riistämiseksi ihmisten taskuista.

Mutta me saamme selityksen siten, että tuo kansanomaisen protestanttinen esitys on puolueellinen ja väärä. Eillä niin hävyttömän luonnoton ei tuo aflaatti-kauppa sentään ollut, kuin minä se on kuvattu (meidän kirkomme historiassa).

Ei katolilainen kirkkokaan rohkene sanoa, että paavi voi rahasta vapauttaa ihmisen sielun ikuisesta rangaistuksesta, joka on synnin seuraus. Sen voi ainoastaan Jumala ja se tapahtuu Kristuksen kuoleman kautta, kun syntinen latuu tefojaan. Mutta ei ole kysymys ikuisesta rangaistuksesta, joihin ei mikään mainen mahti voi waituttaa, vaan ainoastaan maallisista rangaistuksista eli oikeastaan parannuksen tekemisestä, jota Jumalan armon kautta voi vapauttaa ikuisesta rangaistuksesta. Jos ei ihminen taimu tähän parannuksen tekoon tapahtuu siten, että sielu joutuu lyhyemmäksi tahti pidemmäksi ajaksi kirastulen liekkihiä syntinsä sovittamaan. Tässä on siis kysymys maallisista asioista. Tässä on kysymys paastoamisesta, rukoilemisesta, almujen jakamisesta y. m. samallaisista seikoista ja näitä voi Jumalan sijainen maan päällä määrätellä — kun syntinen ihminen on latuen ja rukoillen saanut Jumalalta anteeksi syntinsä.

Paavi voi muuttaa toista katumuksen tefoa toiseksi. Hän voi waittaa paastoamista rahafaktoon. Ja hän ei voi ainoastaan waittaa parannuksen teon muotoa. Hän voi lisätä tahti vähentää parannuksen

tehtjän katumustefoa, antaa osan siitä tulla korvatuksi rahalla. Sen hän voi tehdä siksi, että kirkolla on varastossa koko joukko hyviä tefoja. Pyhimysten kärsimykset ja Kristuksen kuolema ei ole ainoastaan heidän onat syntinsä sovittanut, vaan tuottawat anšion, joka voi tulla muitten ihmisten osaksi. Ja nämät ylimääräiset hyvät työt kuuluvat Jumalan perustamalle katolilaiselle kirkolle ja paavilla, kirkon päämiehellä on oikeus niitä hallita. Sentähden hän voi yksittäisiä ihmisiä vapauttaa maallisista rangaistuksista ja kirastulesta. Jos paavi vähäistä korvausta vastaan antaa synnit anteeksi sille, joka syntinsä latuu, ei rahsumma ole missään yhteydessä synnin suuruuden kanssa. Kristus ja pyhimykset owat sen ansainneet, että syntinen vapautuu rangaistuksesta.

Tässä lyhyesti katolilaisen kirkon aflaatti-oppi. Se liittyy ehdottoman läheisesti niihin opinkappaleisiin, joita vähitellen oli syntynyt. Jos tunnustaa kirkon muita oppoja, täntyy hyväksyä aflaatti-oppikin. Siitä syystä näemme, kuinka maarallinen hyötläys sitä vastaan oli. Jos aflaatti-oppi kumottiin, kumottiin samalla koko joukko kirkon perusoppeja; hywistä töistä, pyhimyksistä, kirastulesta, paavin erehtymättömydestä. Jos yhteen kohtaan iski, romahti koko kirkon oppi kokoon. Yksi uudistuspyrintö saa aikaan mullistuksen.

Silloin kun Lutherus naulasi wäitöslauseensa Wittenbergin kirkonowelle, ei hän likimainkaan aikonut nostaa tähdellistä wallankumouksellista uskonpuhdistarvaa liikettä. Kolmentymmenen wäljän wuotias munkki ja yliopistonopettaja oli vielä tähdellinen oikea-uskoinen katolilainen. Hän oli ainoastaan monenlaisten eri waitutusten johdosta ja lukemalla kirkkoisia Augustinuksen kirjoja kehittynt

johonkin pietistiseen (förttiläiseen) suuntaan, joka ei ollut virallinen kirkko-oppi. Mutta tuo Lutheruksen suunta ei ollut selvässä ristiriidassa kirkon-opin kanssa ja Lutheruksen kannan hyväksyi moni oikea-uskoinen. Kuinka ankaran räjähdyksineen Lutheruksen väitökset sisälsivät, ei hän itsekkään aavistanut. Ja jos hän olisi aavistanut, minkä myrskyn se oli nostava, ei hän olisi uskaltanut sitä herättää. Itse asiassa ei näissä väitöksissä ilmestynyt mitään vallankumouksellista. Ne olivat hywin ylimalkaiset. Sivot kieltäneet kirkon oikeutta myöntää aflattia, mutta taisteli ainoastaan aflattin väärinkäytöstä vastaan. Wanhemmat kirkon miehet olivat päässeet paljon suurempaan selwynteen.

Siksi Lutherus ei julistanutkaan väitöksistään opinkappaleiksi, vaan piti niitä väittelyn alustuksina, jonka kautta olisi päästy suurempaan selwynteen. Itse Lutherus pelästyi sitä myrskyä, jonka hän herätti ja sitä kerettiläisyyden syntöistä, joka hänestä tehtiin.

Kun Lutherus kesällä vuonna 1518 julkaisi selityksen 95 väitöksen, omisti hän sen paaville, jota hän lähestyi hywin nöyrillä sanoilla. Hän sanoi makaawansa maassa paavin jalkojen edessä ja odotti hänen tuomiotaan. Hän sanoi:

„Teidän tuomiotanne tahdon odottaa kuin Kristuksen ääntä, sillä Kristus puhuu ja neuvoo Teidän kauttanne“. Hän on kuitenkin jällestäpäin katkerasti valittanut käytöstään siinä tilaisuudessa ja toivoi, että hänen sen aikaiset kirjotuksensa olisivat tuhkana.

Ja hyvällä syyllä paavi saattoi sanoa Lutheruksen silloista esiintymistä — „munkkinokkailuksi“ jota aina kuuli ja jolla ei ollut mitään merkitystä.

Wielä niin myöhään kuin vuonna

1519 — puolitoista vuotta väitösten julkaisemisen jälkeen — ei Lutherus ole virallisesti eronnut katolilaisesta kirkosta. Mutta hän on toki edistynyt katsantotannassaan ja on warmempi lauselmisjaan kuin ennen, vaikka hän pitää itseään yhä katolilaisen kirkon jäsenenä. Hän puhuttelee uudelleen paavia mitä nöyrimmin sanoin. Hän hyväksyy pyhimysopin ja kirkastulen, aflattiopin ja muita dogmeja; waikkakin muutamilla ehdoilla. Sitä hän uskalla erota waltion kirkosta, jonka Jumala on perustanut.

Niin laukana Lutherus toimintansa alussa oli tähdelleen räikeistä uudistusteoista. Ilman hartainta, ilman tietoisuutta siitä, mitä hänen tekonsa sisälsi, hän heittäntyi ihan sattumalta liikkeeseen, joka laswoi häntä yli pään ja tempasi hänet mukaan sellaiseen suuntaan, johon hän itse ei ollut pyrkinyt.

Mutta kun hän kerran oli astunut kumouksen tielle, ei hän woinut enää palata. Uskonaiset olosuhteet pakoittivat hänet yhä loitommalle. Hänen täntyi syventää katsantotannansa aflattikaupan kysymyksen eri opeista ja tehdä rajat kirkon ja itsensä välillä selwiksi.

Epäilykset kirkon opin oikeanmukaisuudesta lewisi yhä ja tunkeutui sywempiin riiveihin.

Wälillä nähtyi siltä, kuin myrskyn taukoiksi. Paavin walittu lähetti Miltitz koetti säwöisyhdellä woittaa Lutheruksen, ja Lutherus oli walmis sowitzeluun. Selitykset omistuimat ja alkanut wäittely nähtyi päättyvän sowingollisuuteen. Mutta katolilaisien uskonnonoppineiden nalkuttawa finailu sai hänet taas suuttumaan.

Eräässä wäittelössä Leipziginssä kesäkuussa ja heinäkuussa 1519 oli kysymys paawiwaltan jumalallisesta alkuperästä. Tämä johti Lutheruksen yhä pidemmälle.

Tässä tilaisuudessa Lutherus sanoi, että monet Hussin opeista olivat oikeat, vaikka kirkkokokous oli ne tuominnut, sillä ne olivat kristityn uskon mukaiset. Tämä lauselmä oli ensimmäinen wallankumouksellinen. Sen Lutherus tuli lausuneeksi ajattelematta ja innossaan ja hän pelästytti sitä itsekin ja koetti sitä kieltää, sillä hän oli aina huojumalla ja epäselvällä kannalla. Mutta nyt oli liian myöhäistä. Urpa oli jo heitetty.

Nyt tapahtui ratkaiseva muutos Lutheruksen elämässä minhaa wauhtia. Hän poltti kaikki sillat takanaan ja hyökkäsi wallassa olewan kirkon kimppuun yhä rohkeammin. Se kiihkoisuus, joka kuului hänen luonteeseensa, sai nyt wapaasti reuhtoa.

Wuonna 1520 hän julkaisi kaksi käännettä tekewää kirjoitusta: Kehoitus Saksan aatelille ja kirkon babylonisesta wankeudesta.

Ensimmäinen kirjoitus alkaa ylypeästi ja rohkeasti Salomon saarnaajan sanoilla:

„Waitiolon aika on ohi. Nyt on aika puhua“.

Täysin wallankumouksellinen henki wallitsee näissä kirjoituksissa. Tulinen taistelu-into niissä leimuaa.

10 p. jouluk. 1520 poltti Lutherus juhlahallisessa mielenosoituskokouksessa Wittenbergin torilla sen paawillisen julistuksen (bullan), jonka kautta Lutherus suljettiin kirkon yhteydestä.

Kun Lutherus haastettiin waltio-päiwille Worms'in kaupunkiin kewäällä 1521 vastaanmaan opistaan, tiesi hän, että jota taholta uhkasi häntä waara. Mutta hän kirjoittaa siitä:

„Waiikka siellä olisi yhtä monta pirua, kuin on kattotiiliä Worms'in kaupungissa, lähden sittentän sinne“.

Ja hän kieltäytyi luopumasta uskostaan ennen kuin moitiin piplian kansilla häntä lyöddä, sillä raamattu on ainoa luotettava uskonopin perus.

„Nyt se on tapahtunut“, sanoi hän jälestäpäin. Taistelu oli alkanut.

Tässä kuin kaikissa historiallisissa uudistuksissa syntyi hajaannusta puolueentkin leirisä. Toiset olivat jyrkempiä toiset ainoastaan maltillisia uudistajia, siis oli kysymys kumouksesta ja muowauksesta, kysymys, joka aina on jakanut parantajat kahteen leiriin, niihin, jotka johdonmukaisesti astuwat uran loppuun ja niihin, jotka tahtowat olla mukana parannuksissa, mutta eiwät uskalla ryhtyä wanhoja kumoamaan.

Lutherus oli tähän aikaan noita edellisiä, kumouksen, eikä ainoastaan muowauksen mies.

Humanistiset tieteilijät, niitten joukossa Erasmus Rotterdamilainen, erkaantuivat Lutheruksen puolueesta yhtyen taantumuksellisiin, niinkuin aina, surullista tyllä, epäselwät heitot luonteet tekewät.

Erasmus oli alussa tyllä suojiolla seurannut Lutheruksen toimintaa. Hän oli hywin woimakkaasti esille tuonut kirkon wäärinnydet ja pilkanut munkkien ja pappien tyhmyyttä. Hän toiwoi saawansa Lutheruksesta nuoremman tomerin, joka puhdistaisi kirkon sen erehdyksistä ja wäärin-käntänisistä ja kohottaisi sen siwistyskantaan tietowisfauდებაan.

Mutta pian ilmeni eroawaisuuksia näitten kahden käsityksien välillä. Erasmus, pikkuparannusten mies, maltillinen uskonpuhdistaja pelkää Lutherusta, kauhistuu hänen räikeätä puhe- ja kirjoituskieltään, hänen toiwia hyökkäyksiään, hänen kumoushenteään, joka ilmeni yhä selwemmin hänen esiintymisessään.

Ja Erasmus pelästytti vielä suuremmalla syllä, koska häntä koetettiin wetää samaan syntöksen kuin Lutherustakin, sillä perusteella, että Lutherus olisi Erasmusin kirjoitusten kiihotuksesta toiminut.

Jo kesällä 1519 Erasmus kirjoittaa Lutherukselle lehoituksen, että „kohteliaisuudella ja maltillisuudella saa toimeen enemmän kuin kiihkyksellä ja väkivallalla. On parempi hyöskätä niitten kimppuun, jotka tekevät konnuuksia paamin palveluksessa kuin sättää paamia . . . Pitää waroa, ettei esiinny niin sanoissa kuin teoissa itsepäisesti ja yltiömielisesti . . . Pitää hallita sydäntään, ettei sitä tähtä wiha eikä kostonhalu“.

Yhä enemmän Erasmus hätääntyy, etenkin sen jälkeen, kun Lutherus oli alkanut toimia kansan syvöien rimien herättämiseksi. Hän sanoo, että kansa ei ole kypsää itsetietoisesti armostelemaan uusia aatteita.

„Totuus voi olla hynwä“, sanoo Erasmus, „waan sitä ei saa aina

jultilausua, ja etenkin on mietittäwä, millä tavalla totuus julistetaan. Sillä waikka Lutheruksen oppi on oikea, voidaan sitä wäärin käyttää, sillä se herättää kansassa wallankumouksellisia ajatuksia ja haluja. Jospa Lutherus seuraisi neuvojani“, kirjoittaa Erasmus vuonna 1521.

(Samaa laulua saamat sosialistit kuulla nythään). Sama on ero nytkin jyrkempien ja maltillisempien sosialidemokratien välillä meidän aikanamme.

Erasmus edusti revisionistista, Lutherus kumouksellista suuntaa. Samalla lailla on aina erottu historian uudistuspuolueissa.

Mutta aina on jyrkempi puolue woittanut, niinkuin Lutheruksen woitti Erasmus.

VI.

Siveellisyydestä ja avioliitosta.

Lutheruksen rikkoutuminen katoollaisen kirkon kanssa oli puhtaasti kumouksellinen teko ja niinkuin jokainen tosiwallankumouksellisen teon ei-wät sen vaikutukset rajoittuneet muutamille ahtaille alueille. Se iski moneen eri ihmiskehityshaaraan kumoawasti. Pienestä, yksinkertaisesta kysymyksestä aflaattikysymyksestä suuntaa Lutherus hyökkäyksensä koko waltaamaa katoollilaista kirkko oppijärjestelmää vastaan, waan elimistöllisessä yhteydessä tulee se hyökkäys koskemaan koko joukkoa yhteiskunnallisia kysymyksiä.

Siveensäätteet muuttuivat. Rohkeana ja taisteluwalmiina ryntäten eteenpäin, karisee Lutheruksesta pois kaikki epäilyt ja epäwarmuus.

Tähdellä terällä hän iskee vastustajiinsa johdonmukaisesti seuraten raamatun oppia. Sen mukaan hän armostelee aikansa siveensäätteitä. Itsetiedottomasti tähtyi hänen selwittää ne siveelliset ristiriidat, jotka syntyiwät uusien olosuhteiden wallitessa ja jotka saivat kansan lewottomaksi.

Katkeista siveellisyyuskysymyksistä, joita Lutherus kirjoituksissaan käsittelee, tahdomme tässä perinpohjaisemmin käsitellä ainoastaan yhtä, sillä tässä kysymyksessä selwimmin ilmeni, kuinka tärkeä läänös oli tapahtunut ihmisten käsityksennassa ja kuinka häikäilemättä tähtyi ryhtyä taisteluun, jos mieli wapautua keskiajan pimyydestä. Se kysymys

oli kysymys sukupuoliasioista, suhteesta miehen ja naisen välillä, kysymys siiveellisyksestä ja avioliitosta.

Katoolilainen kirkko sanoi, että kostemattomuus on hyve, joka on Jumalalle erittäin otollinen. Se kieltää ei ainoastaan munkkeja ja nunnia, vaan koko papistoa elämästä sukupuolisuhteissa. Se pitää avioliittoa inhimillisenä heikkouteena, vaikka se samalla tekee avioliitosta pyhän sakramentin.

Tällaista itsekieltäymyksen ihannetta vastaan asettaa Lutherus perin vastakkaisen, peittelemättömän luonnollisen. Itsekieltämys ei ole hyve. Se on mahdottomuus, sulaa ruumiillinen mahdottomuus. Mahdollisesti se onnistuu joillekin poikkeusihmisille.

„Olkaa hedelmälliset ja lisääntykää, sanotaan raamatussa. „Tämä ei ole käsky, vaan enemmän kuin käsky, se on jumalallinen ilmentys jota emme voi kieltää tahi estää, joka on yhtä välttämätön kuin että minä olen mies, joka on tärkeämpää kuin syöminen ja juominen, kuin puhdistuminen ja hengittäminen, kuin nukkuminen ja valvominen. Se on meille luonteenomainen kuin se ruumiin osa, jonka Jumala on sitä varten luonut. Ja yhtä vähän kuin Jumala periaatteessa tekee meidät naisiksi ja mieheksi, vaan olemme sitä luonostamme, niin hän ei pakota meitä, vaan tekee meidät sellaisiksi, että me voimme pakotuksetta elää. Jos meitä siiven tehen pakotetaan, syntyy siitä haureellisuutta, aviorikosta ja salaisia paheita. Sillä rakkautta on luontoa eikä puolueellisuutta, joka maailmassa vallitsee“.

Puhyaasti luonnolliset wietit asettaa Lutherus ihanteeksi katoolilaisen kostemattomuuden vastalohdaksi, sellaisiksi mahditiksi, jolla on eh-

doton, välttämätön oikeus yli ihmisten, sillä niitä ei voida vastustaa.

Ja hän toistaa samaa aatetta väsymättä ja yhä uudessa muodossa.

Nainen ei voi, olematta erityisen Jumalan lahjan omaaja, elää ilman miestä, yhtä vähän kuin hän voi olla syömättä ja juomatta, nukkumatta ja täyttämättä muita luonnon vaatimuksia. Ja päinvastoin ei mies voi elää ilman naista. — Ja ken asettuu luonnon lakia vastaan ja estää sitä vaikuttamasta, se estää luonnon olemasta luontoa, tulen polttamasta, veden kastamasta, ihmisen syömästä, juomasta, nukkumasta“. „Meidän on velvollisuus tehdä niinkuin meidän vanhempamme. Meidän tulee siittää ja synnyttää lapsia. Se on Jumalan säättämä käsky ja oppi. Sen oikeuden todistaa ruumiinrakenteemme, omat tunteemme ja koko maailman esimerkki“.

Taistella sitä vastaan liika työllä, nälällä, itsepiiskaamisella ja muilla tempuilla, on samaa kuin pyrkiä „seisauttamaan Rheinwvirran oljenkorrella, vaikka lähteet löytyvät. Maa voi joutua tulwan alle, mutta Rhein virtaa kuitenkin“. Ja hän lisää:

„Jos tunnet himoa, jos lihasi pailaa, jos kiusaus ja halu sinua kiduttavat, mitä lauan tuumit, ota nainen“. Siksi katoolilainen kieltäytymisaate on mieletön, sulaa hulluutta. Lutherus puhuu pilalla:

„Jos tahdot tehdä lupauksia, niin lupaa olla purematta nenääsi. Sen lupauksen voit pitää“.

Jos on antanut munkkilupauksen eikä voi sitä pitää: „niin heitä hiihteen lupaukset ja luostarit, seuraa luontoasi ja mene naimisiin!“

Luonnoton lupaus ei sido. „Herra

Jumala, mitä hyötyä on pakottaa itseään pitämään lupausta, jota ei voi pitää. Mitä siitä seuraisi, jos pidättäisi luonnollisia ruuan jätteitään. Sitä ei voisi tehdä ilman turmiota.”

Synstä, miksi ei mies voi elää ilman sukupuolisuhteita on se, että „mies on syntynyt naisen ruumiista, on saanut siitä ravintonsa. Me olemme syntyneet ja kasvaneet, niin että lihamme on todella naislihaa. Siksi meidän on mahdoton siitä irtautua”.

Itsekieltämys on siis mahdottomuus. Täysi-ikäisellä ihmisellä ei ole muuta valittavaa kuin elää siiveettömyydessä. Luonto pakottaa meidät elämään yhteydessä toisen sukupuolen kanssa ja „jos se ei tapahdu avioliitossa, niin se ei voi tapahtua muuten kuin syntiä tehden tai vielä pahemmassa muodossa”.

Avioliitto on siis keino välttää epäsiiveellisyttä ja avioliitto on on pyrittävä niin aikaisin kuin vaan sukupuolivietti herää.

„Joka huomaa itsekieltämisen käyvän mahdottomaksi, hän hankkioon aikaisin itselleen tointa, että hän voi mennä avioliittoon, nuori mies viimeistään 20 vuotiaana, nuori tyttö 15 tai 18 vuoden vanha, kun he vielä ovat terveet ja työkykyiset ja rukoilevat Jumalaa, että hän pitäisi niistä huolta. Jumala antaa lapset. Kyllä hän niistä huolen pitää”.

Jumalan armollinen kaitseminen, joka on Lutheruksen uskonnollisen oppisuunnan perus, saa hänet siivuttamaan lapsikäsytystä. Se puoli on hänen ohjelmansa heikoin.

„Mähdään ihmisten ryhtyvän avioliittoon, vaikka heillä ei ole paitaa. Ja ne tulevat kunnolla ja hyvin toimeen, niin että sydän iloitsee”.

Niin pitkälle menee Lutherus puolustessaan avioliittoa ja etenkin varhaisista avioliittoon menoa, että hän pitää rakkautta oikeutettuna luopumaan vanhempien kunnioituksesta, jonka ominaisuuden hän muuten, asettaa hyvin korkealle.

Hän sanoo: „Jos isä estää lapsensa menemästä avioliittoon tai ei siitä huolehdi, joka usein tapahtuu isäpuolen tai holhoojan puolesta, kun lapsi on orpo, sillä itäruus siinä on suuremmasta merkityksestä haluten lapsen omaisuutta, eikä pyrkimys taata lapsen onnea, jilloin on lapsella oikeus vapaasti toimia ja järjestää asiat niin, kuin isä tai holhooja ei olisi olemassaakaan ja valvoa ainoastaan omaa etuaan, mennä tihloihin Jumalan käskyn mukaan ja huolehtia perheestään, miten vaan saattaa.

Avioliitto on siis Lutheruksen mielestä Jumalalle erittäin otollinen järjestelmä, eikä hän koskaan herkeä kiittämästä sen ihanuutta, sen tuottamaa maallista mukavuutta ja rauhaa, sekä sen oikeaa kristillistä luonetta.

„Se aviopari, joka vaikka kuoliisi keskellä aviollista syleilyään voi pelotta astua Jumalan kasvojen eteen, sillä se esiintyy siinä mielessä ja tilassa, jonka Jumala on itse säätänyt.”

Tämä Lutheruksen avioliitto-ihanne ei toki enää vastaa meidän omaa ihannettamme.

Nykyajan syvemmin ajattelevilla ihmisillä on suurempia vaatimuksia. He kaipaavat ruumiillisen aistillisuuden lisäksi hengen sopusuhtaisuutta. Hänen luonnollisuutensa ei voi mennä niin pitkälle, että siihen yhtyi käsite hengen heimolaisuus, sisäinen toweruus ja syvä, harras toisiensa tunteitten ymmärtäminen. Hän työntyy paljaaseen aviolliseen

yhtymiseen, sukupuolisuuden ruumiilliseen tyhdyttämiseen ja jokapäiväiseen ystävälliseen seurusteluun.

Kirjottaen „hyvästä töistä“ on hän myös kuvannut avioliitto-ihanteensa seuraavilla sanoilla:

„Tässä sanon teille, miten waimon on oltava miehelleen kuuliaisen ja alamainen. Waimon pitää väistyä miehensä tieltä, antaa hänelle oikeutta, jos hän ei tee vastoin Jumalan tahtoa. Miehen pitää rakastaa waimoaan, antaa hänelle perään, eikä olla hänelle liian saivartelewa.“

Mitolliselle rakkaudentunteelle, joka kohdistuu määrättyyn henkilöön, myöntää Lutherus olewan oikeutettu, mutta sillä ei ole ratkaisewa merkitys.

Wanhemmat määrätkööt lastensa walinnaan. Ulman heidän lupaansa ei kenkään mentö avioliittoon. Ja luonnollinen, oikea asian kanta on se, että wanhemmat etsiwät aviopuoliset lapsilleen. Uinoa rajoitus wanhempien wallalle on se, ett'ei saa laittaa lastaan sellaiselle, jota se inhoo ja kammoksuu.

Toinen seikka on se, että wanhemmillä on oikeus estää lapsiansa menemästä jonkun heille wastenmielisen henkilön kanssa naimisiin, „sillä helpompi on tottua siihen, että kahden rakkaus kielletään ja estetään, kuin siihen, että kaksi ihmistä tytketään yhteen, jotka ewät tunne taipumusta tahi halua siihen. Edellisessä tapauksessa suru on lyhyt, mutta jälkimmäisessä se on ikuinen helwetti, elämänaikaisesti se synnyttää kaiken mailman onnettomuuksia.“

Ollen täydellinen, melkein tarkea materialisti tunne-elämässään, oikeuttaa Lutherus wanhempien walleden yli sillä, että wanhempien on ollut wastattamaa lastensa elatuksesta.

„Isä moi kieltää lapsensa syömästä sitä ja tätä, nukkumasta siellä ja täällä, mutta se ei yleensä saa kieltää lapsiaan syömästä, juomasta ja nukkumasta. Isän welwollisuus on hankkia lapselleen ruokaa, juomaa, waatteita, yörauhaa ja muuta, jota se tarvitsee ja parhaakseen kaivaa. Jos isä ei sitä tee, ei hän ole isä ja lapsen on huolehdittawa siitä. Isä moi kieltää lapsensa menemästä naimisiin sen ja sen henkilön kanssa, mutta hänellä ei ole waltaa kieltää sitä yleensä menemästä; naimisiin. Hänen welwollisuutensa on hankkia lapselleen puoliso, joka on hyvä ja suopea.“

Kysymys awio-erosta, jos asiansaisiset ewät moi sifaisesti sopia ewättä mitenkään sielullisesti ymmärtää toisiaan, ei kuulu Lutheruksen käsityskantaan niinkuin se nyt on josta wakarammalle ihmiselle selwä. Päinwastoin ei Lutherus woinut sitä kumitellaan. Kun waan ruumiillisessa suhteessa soriittiin, tyllä loppu suoriutui uskon kautta ja kristillisen welwollisuuden tunteen awulla. Uinoa syy, millä saisi awio-eron, oli jommankumman awiopuolison wastenmielisyys tahi tylenemättömyys sukupuoliseen seurusteluun, ja silloinkin Lutherus wahvasti epäilee awio-eron oikeudenmukaisuutta.

Mieluummin Lutherus puoltaa meille oudompaa avioliitto-tapaa, kaksiwaimoisuutta. Hän sanoo:

„Minä pidän awioeroa niin paheskuttamana, että minä mieluummin suosun kaksiwaimoisuuteen kuin awioeroon.“ Tämä tulee kysymykseen silloin, kun waimo kieltäytyy täyttämästä awiollisia welwollisuuksiaan.

Lutherus sanoo: „Kun usein sattuu saamaan niin itsepäisen waimon, joka nostaa nenänsä pystyyn waikka hän saattaisi miehensä epäsiweellisyhteen tynnenen kertaa sitä kertakaan ka-

tumatta, niin on sopiva, että mies sanoo: Jos et sinä suostu, suostuu joku muu. Jos ei waimo suostu, suostuu joku tyttö.”

„Tämän pitää toistaa pari kolme kertaa waroituksena ja muut ihmiset saakoot tietää, kuinka wastahakoinen waimo on.”

Sama on laita, jos mies on ruumiillisesti tykenemätön waimoansa tyhdyttämään. Lutherus sanoo:

„Silloin pitää waimon mennä miehen luo ja sanoa: Rakas mieheni, sinä et saa hyötynä yksin minusta. Sinä olet pettänyt nuoren ruumiini ja saattanut minut asemaan, joka on warallinen kunnialleni, ja sieluni autuudelle, sillä meidän välillämme ei voi olla mitään avioliittoa Jumalan silmien edessä. Anna minulle lupa salaiseen avioliittoon weljesi tahi lähimmän ystäväsi kanssa. Sinä saat olla nimellisenä awiomiehenä, ettei omaisuutesi joutuisi wieraille perillisille. Anna minun tietesi pettää sinut, sillä sinä olet pettänyt minut. — —

— Jos mies ei suostu, paetkoon waimo toiseen maahan ja menköön siellä rakastettunsa kanssa wapaasti naimisiin. Sen neuwon annoin jo warhemmin arempana ollessani. Nyt puhun vielä wapaanimmoin. Ottaisiin sellaisen miehen joka naisen pettää, niskaluista kiinni ja rawistaisin häntä perinpohjaisesti.”

Siitä hawaitsee, kuinka pitkälle johdonmukaisuus johtaa, jos elää ihan Lutheruksen katfantokannan mukaan. Lutherus on sen itsekin myöhemmin hawainnut, kun hän antoi perään Hessen'in maakreivin rukouksille ja antoi hänelle oikeuden ottaa toisen waimon, waikka edellinen vielä eli, toki sillä ehdolla, että avioliitto oli salainen eikä herättänyt julkista paheskumista. — Myöhemmin, kun asia tuli ilmi, täytyi Lutheruksen turwautua „moniin wanhoihin walheisiin”,

kuin hän itse sanoi, sillä juttu oli waikea saada hyväksytyksi.

Lutheruksen kahtalaisuus avioliittokysymyksessä aiheuttaa sen, että samassa, kun hän kohottaa pilviin sen irstaisuuden ainoana esteenä, — samassa hän riistää siltä kunnioituksen jumalallisena laitoksena joka oli katoililaisen kirkon oppi. Mutta sinä ei ole mitään selittämätöntä. Se on puhdasta materialistista, käytännöllistä, uuspakanallista tunnelmaa, jonka hän esiintuo miesten ja naisten suhteissa keski-ajan luonnottoman katfantokannan wastakohdatki. Yhtä wäähän kuin sukupuolimietti on hyvä tahi paha koska se on luontoa, eikä mitään muuta, yhtä wäähän on se muoto, missä se sai laillisen olemassaolon oikeuden mitään jumalallista. Se on puhtaasti maallinen, yhteiskunnallinen laitos.

Sywin woimakkaasti Lutherus hyötkää katoililaisen kirkon kantaan siitä, että avioliitto on sakramentti.

„Ei missään lue”, sanoo hän, että se joka wainon ottaa, saa sillä Jumalan armolahjan. Eikä missään lue, että Jumala sen on pyhänä säättänyt — —. Maailman luomisesta asti on avioliitto ollut olemassa jo pakanainkin keskuudessa. Siksi ei ole mitään syytä uskoa, että se on sakramentti, uusi liitto Jumalan ja ihmisten välillä uudessa kirkossa.”

„Avioliitto on maallinen seikka laittine seikkoineen eikä kuulu kirkolle enemmän kuin mitä ihmisen omatunto waatii.”

„Kun avioliitto julkisilla juhlilla solmitaan, tapahtuu se merkiksi siitä, että wanhemmat ovat siihen suostuneet. Avioliitto kunnioitetaan silloin molempien asianomaisten tuttavien ja sukulaisten puolelta.”

Lutherus ei ole siis tällä alalla ainoastaan katoililaisista kirkoista wapaamielisempi. Hän on paljoa wa-

paampi, paljon edellä nykyistä luterilaista kirkkoa.

Me olemme nyt tehneet selvää Lutheruksen toiminnan siiveelliskumout-

sellisesta puolesta. Seuraavassa selostamme niitä yhteiskunnalliskumoutellisia suuntia, joita ilmeni hänessä ensimmäisinä uskonpuhdistuksen vuosina.

VII.

Sosialivallankumouksellinen hyökkäys.

Uskonnollisella alalla tapahtui vallankumous silloin kun Lutherus kääntyi katoollilaisesta oppijärjestelmästä, ei sitä muuataksaan, puhdistaaksaan ja periaatteeksi sitä, vaan tähdelleen kumotaksaan sen ja asettaaksaan uuden oppijärjestelmän sen sijaan.

Mutta niinkuin asianlaita oli sen ajan saksalaisessa yhteiskunnassa, ei voitu uskonnollista vallankumousta panna toimeen, jos ei se saanut enemmän tai vähemmän yhteiskunnallis-vallankumouksellista leimaa, niinkuin päinvastoin joka yhteiskunnallis-vallankumouksellinen liike saa uskonnollisen värttyksen. Vuodesta 1520 keraukseen 1525 jatkui se osa Lutheruksen elämästä, jolloin hänen mahvat sosialivallankumoukselliset periaatteensa ilmenivät hänen kirjoituksissaan.

Mutta ne ovat myös paljaita periaatteita. Ne ovat vain viittauksia, hyökkäyksiä, jotka eivät missään esiinny selvinä tienviittoina sinne, mihin olisi kuljettava. Ne sulkevat sameina ja sattumalta esin, täynnään ristiriitoja ja epä johdonmukaisuutta. Täällä niinkuin monessa muussa paikassa Lutheruksen toiminnasta, hänen luonteensa testiluokan etuja valvovat väistönä vaikeuttavat ehkäisevästi.

Hän huojuu kahden suunnan välillä. On epäselvä. Ei voi rattaista, kuinka pitkälle hän voi mennä. Yhtenä hetkenä hän finkelee mitä rohkeimpia, räikeimpiä hyökkäyksiä, seuraavana hän pelästyy omia lauseita, ollen valmis juuria myöten niitä poistamaan, aina katkaisuontofena, puoleksi vallankumouksellisenä, puoleksi taantumuksellisenä.

Hän kihoittaa ja kieltää kihoittamasta samana hetkenä. Hän julistaa avoimesti, että korkeita herroja vastaan pitäisi nousta ankaraan vastarintaan, mutta samassa hän kehoittaa alamaisuuteen ja tottelemaisuuteen Jumalan asettamaa maallista hallitusta kohtaan. Hän hioo asetta samalla kertaa yhteiskunnallisista vallankumousta ja yhteiskunnallisista taantumusta warten.

Kuitenkin ovat hänen periaatteensa niitten epäselvyydestä huolimatta, suuresti huomiota herättäviä. Ne osoittavat, mitkä lajat salsiteet yhdistivät uskonnolliset ja yhteiskunnalliset liikkeet toinen toisiinsa. Ne osoittavat, kuinka mahdalla voimalla ne pakottivat Lutheruksen vallankumoukselliseen suuntaan yhteiskunnan valitsemia voimia vastaan, ei ainoastaan kirkollisia, vaan maallisiakin vastaan.

Jo puhdas uskonnollinen vallan-

tunous oli hyvin rajähtävää laa-
tua. Paavi, korkein auktoriteetti,
johon oli luotettu kuin auringon wa-
loon, josta maallijetkin wallat sai-
vat walonsa, tämä paavi oli maa-
han lyöty, mihan ja pilkan esineenä.
Kuinka helppoa olisi nyt suistaa
muita auktoriteetteja. Kuinka hel-
polla eikö voitaisi kääntää samaa
suistamistapaa maallista hallitusta
vastaan!

Sillä jos vaavin valta, joka oli
satoja vuosia hallinnut, oli wäärny-
dellä anastettu, millä oikeudella hal-
litsivat siis keisarit ja ruhtinaat ja
aateliset kansaa?

Lutheruksen armostelu sai ihmiset
tuota ylläolevaa miettimään. Mo-
nilla simuilla Lutheruksen kirjoituk-
sissa saa lukea sen henkisen tiranniu-
den kauhistuksen, jota paavi har-
joitti, mutta niitä voi käsittää yhtä
hyvin sen tiranniuden tuomitsemisena,
jota maalliset wallat harjoittivat.

„Kuka on antanut kellekään tuole-
waiselle oikeuden panna meidät kah-
leisiin?!”

„Ei paavilla, eikä piispalla, eikä
kellään muulla ihmisellä ole koskaan
ollut oikeutta pakottaa kristittyä ih-
mistä sellaiseen, jota hän ei itse voi
hyväksyä. Se joka sen tekee, toimii
kuin tiranni.” Näin kirjoittaa Lut-
herus.

Mielä wahvemmasi tulee tuo
alas repimä wallantunouksen woima
senjälkeen, kun Lutherus koettaa an-
taa kirkolleen kansanwaltaisen luon-
teen, niinkuin se olisi maallikkoseura-
kunta, jossa kaikki olivat wertaiset
ilman muuta päällysmiestä kuin Ju-
mala. Hän sanoo:

„Kaikki kristityt ovat todellisuus-
desssa hengellisen säädyn jäseniä. Ei
muuta eroa ole heidän välillään,
kuin mitä kuuluu heidän ammattiin-
sa. Me olemme kaikki tästeessa tehty
papeiksi.”

Täten oli kansa saanut wahwan
aseen, joka saattoi lähä kohtalok-
kaaksi niille walta-miehille, joita Lut-
herus koetti ylläpitää.

Sillä kansan syvät rivit pitivät
itsensä tästä lähtein oikeutettuina tul-
kittamaan raamattua yhtä hyvin
kuin papit tahi Lutherus itse. Ja
raamatussa löytyy kyllin sanoja,
jotka voivat herättää kapinanhen-
gen. Lutherus sai itse kokea sen,
kun talonpoikaikapina puhkesi.

Mielä waurallisemmaksi kävi Lut-
heruksen oppi sen perusteen pohjalla,
minkä Lutherus antoi maallisen wal-
lan wälttämättömyydestä.

Maallinen valta oli Lutheruksen
mielestä wälttämätön siksi, että ih-
misellä oli pahoja ja heikkoutta osoit-
tavia luonteenominaisuuksia, jotta ne
ilman esiwallan uhkaamaa miekkaa
päänsä päällä, eläisivät kuin peto-
eläimet.

Mutta toiselta puolen hän opetti,
että tofikristitty ei kaipaa maallisen
esiwallan rankaiseman miekan peloi-
tusta.

„Jos kaikki olisivat oikeita kristi-
tyitä, se on oikea-uskoisia, silloin ei
tarwittaisi ruhtinaita, eikä kuninkaita,
ei herroja, ei miekkaa, eikä tuomio-
istuimia, eikä niistä hyötyäkään olisi.
Sillä mitä niillä tehtäisiin niille ih-
misille, joiden sydän oli Pyhän Hen-
gen temppele?”

Kun nyt lahkolaiset pitivät it-
seään oikeina kristittyinä, oli luon-
nollinen seuraus, että ne pitivät it-
seään puhdistuneina ihmisiä, jotka
johdonmukaisesti ja järkiperäisen har-
kinnan mukaan pitivät itseään oi-
keutettuina poistamaan maallisen esi-
wallan, joiden alle heidän oli ollut
pakko tähän asti alistua.

Tähän liittyy tuo horjuwa käsite
alamaiusten tottelemisweliwoillisuudes-
ta esiwaltaa kohtaan, kun on kysy-
mys uskonnosta. Lutheruksen lanta

tässä suhteessa on horjuva, mutta pääsuunta hänen ensiaikaisessa läsituskannassaan tästä asiasta on se, että esivaltaan kohdistettu melvollisuudentunne saa vaieta uskontotyhmyyden edessä. Wuutamissa tapauksissa uskonto johtaa kumousmielentilaankin esivaltaa vastaan.

Jos maallinen ruhtinas esiintyy waatien, että pitää hänelle luovuttaa ewangeelisia kirjoituksiaan, silloin pitää vastata hänelle: „Minä en tahdo teitä totella, sillä Te olette hirmuvaltias ja Te tunkeudutte sellaiselle alueelle, johon Teillä ei ole valtaa eikä oikeutta tunkeutua.“

Ja kun on tyhmyys suojata Jumalan pyhää nimeä wäärinkäytöltä, „silloin pitää asettua maallista ja hengellistä esivaltaa vastaan ja olla ennemmin tottelematon kuin tottelemainen“.

Wnöskin silloin kun Lutheruksen ja keisarin wälit olivat hyvin kireät, niin Lutherus kehotti Saksan kansaa kieltäntymään tottelemasta keisaria, ryhtymään „sotilaslakkoon“ aiwan rebellisesti.

Kaikki tämä johtui yksinkertaisesti koko uskonnonliikkeen laadusta. Mutta wnöskin silloin kun Lutherus puhui suorastaan maallisista asioista, niin hänen teoksillaan oli sangan wahwa kiihottawa wäriitys ja hänen ajatuksensa olivat swwästi wallantumouksellisia suunnaltaan.

Wanhantestamenttisen profetaalisessa muodossa hän kuuwa Jumalaa köyhien suojelejana ja rikkaitten ja wallassa olijoiden rikosten loistajana, etenkin silloin kun hän puhuu suurten raharuhtinaitten koronkistomuksista. „Seidän pitäisi ymmärtää, että tässä nyljetään köyhää, yksinkertaisia kansaa laiteissa salaisuudessa mahtamien toimenpiteistä. Siksi molomat ryöwärit ja koronkisturit luolewat luonnottomiin tauteihin äl-

tiä ja aarwistamatta kauhistuttamalla tavalla, niinkuin oikeus ja kohtuus waatii. Jumala on köyhien ja larsimwäisten puolustaja, niinkuin hän itse usein sanoo wanhasa testamentissa“.

Wahwoin sanoin Lutherus moittii sitä anastusta, jota sekä ruhtinaat että aatelismiehet harjoittivat köyhän kansan kustannuksella.

„Suurin osa rikkaita, mahtawista ja heidän ystämistään tekewät wäärnyttä ja harjoittawat wäkiwaltaa köyhä kohtaan. Ja mitä mahtawampia ihmiset ovat, sen häijympiä“.

Lutherus puhuu kirkon ruhtinaisista, jotta „eläwät heikomasia toisten hien ja työn kustannuksella“.

Maallisista ruhtinaista hän sanoo: „että he nylkemät ja kiskowat wäkeänsä, panewat tullia maksamaan, toisen weron toisensa jälkeen. Ne owat kuin irtipäässeet karhut ja ilwekset, jotka eiwät tiedä mitään lupauksista eikä totuudesta, waan toimiwat kuin ryöwärit ja roistot“.

Hän lisää: „onko Jumala tehnyt hallitsijamme hulluksi, että hän luulee saamansa tehdä, mitä hän tahtoo alamaisiensä kanssa.“

Waiikka aateliset tavallisesti wastustawat keisarin waatimuksia, niin kun on tyhmyys köyhien kiskomisesta he turwautuwat keisariin sanoen: „että on toteltawa keisarin käsktjä, waiikka ne olisiwatkin wastoin Jumalan käsktjä. Sellaisia sanottiin ennen roistontöiksi. Nyt niitten tekijöitä pidetään kristillisinä, laintuuliaisina ruhtinaina“.

Waiikka Lutherus elämänsä taantumuksellisessa läänneessä talonpoikaistapinan ollessa ihan käynnissä, on muuttunut, singauttaa hän wielä woimakkaita, hurjia syytöksiä ruhtinaita ja aatelisia vastaan heidän nylkemisensä takia. Hän sanoo:

„Te ette tee muuta kuin kistotte ja veroitatte ihmisiä voidaksenne elää loistavaa howielämäänne, kunnes köyhä mies ei tahdo eikä voi kärsiä sitä kauemmin. — Mitä auttaa, vaikka talonpojan pellolla kasvavisi yhtä monta kultarahaa kuin mitä sillä kasvaa jnviä. Hallitus kistoo ne veroituksina pois, sitä enemmän kuta enemmän talonpojalla on. Ne rahat he tuhlaavat waatteisiin, nlesnjömiseen ja juomiseen, komeisiin rakennuksiin j. n. e.”

Etä nämät werontiskomiset ja ryöstöt itsestään kerran tuottawat teijälleen rangaietusta, siitä on Lutherus warma. Etä hän usko sen tapaturvan omantunnon waiwaan ja ijankaittisen kadotuksen muodossa jälkeen kuoleman, hän on siksi liian jäykiperäinen luottaakseen etupäässä niin huujuviin käjitteisiin. Hän sanoo rangaietuksen tulewan puhtaasti luonnollisessa muodossa, kapinana, joka murtaa korkeitten herrojen wastustuswoiman. Etä hän ole toimomat-ta sellaista kohtaloa heille, eikä hän usein peitä sitä tunnetta, että herrat sen hywin ansaittisimat. Hän sanoo:

„Koska he mellaetawat kuin raiwohullut kiroten, polttaen, murhaten, ja muussa paheessa, niin ei ole ihme, jos syntyn kapina, joka heidät lähettää tästä elämästä — toiseen”.

Tuo mahtawa wallantumouksellinen kansanliike, joka uhkaa rangaiet-ta wallanwitäjiä heidän wäärnyntensä tähden, jos ne eiwät tarkasta teko-jaan ja tee parannusta, se ei toki ole, Lutheruksen mielestä, ihmistyö-tä, se on Jumalan koeto. Kapinaliiset owat Jumalan witsa. Kun Lutherus puhuu ruhtinaista, jotta antawat kapitalistien wäärnydet men-nä läpi sormien ja myöskin itse ot-tawat niihin osaa, lisää hän siihen, „että Jumalan pitäisi ottaa ruhti-naan ja kauppiaan kiinni ja sitoa

toisen warkaan toiseen warkaaseen ja sulattaa ne yhteen kuin lujij ja ku-pari, niinkuin kaupunki palaa, josta ei jää jällelle ei ruhtinaita eikä kaup-piaita, Ja minä uskon, että sellai-nen aika on pian läsnä”.

Kun hän puhuu maallisten ruhti-naitten hirweistä wääkänkijistä, sa-noo hän: „Lahdotto tietää, miksi Jumala antaa maallisten ruhtinait-ten noin raimota? Canon sen jünulle. Jumala on pimittänyt heidän järkensä, että he peritatoon joutuissi-mat kuin paamin kätjrit . . . Siksi hän sekoittaa heidän ajatusjuoksunja . . . että he häikäilemättä ottawat päällensä synnin kirouksen ja Juma-lan ja ihmisten wihan kunnes he suiistuwat peritatoon piispoineen, pappeineen ja munkkeineen, koto rois-tomäki . . . Sillä lailla Jumala ku-rittaa niitä suurpohattoja . . . Ei tahdo, ei woi, ei jaksaa sulattaa enää ajan pitkään moista. Wäsyy puhu-masta heidän hirmuisuukijistaan ja ilkeydestään”.

Wähä ennen talonpoikaistapinaa Lutherus puhuu ruhtinaille ja aate-lisille seuraawasti:

„Teillä on miekka wyöllä. Te luu-lette istuwanne warmoina satulassa, josta ei kukaan woi teitä alas wis-tata. Mutta tuo itseluottamus, tuo itsepäinen julkeutenne wie teiltä pään. Sen saatte nähdä. . . . Muuttakaa mielenne! Totelkaa Jumalan sanaa! Jos ette tee sitä wapaacehtoisesti, täntny teidän tehdä se pakosta. Jos talonpojat ei teitä syöffe pois wal-lasta, tekee sen joku muu woima. Jos moitatte heidät nyt, ei heidän astansa huku. Jumala kutsuu muita taistelijoita oikeuden puolesta. Ei-wät talonpojat teitä vastaan asetuu, hgwät herrat. Jumala itse asettuu teitä rankaisemaan, siksi että teidän häpedämättömyntenne on hänet wim-maan saattanut”.

Määlewiistä lauseista voi ymmärtää, kuinka wahvasti wallankumouksellisia johtopäätöksiä saattoi wetää Lutheruksen ajatuslannasta — lanta, joka ei estännyt Lutherusta samassa lehoittamasta alamaiset tottelevaisuuteen esivaltaa kohtaan ja käskemästä heitä luopumaan kapinan aiheistaan. „Sillä kapinasta“, sanoo Lutherus, „ei tule mitään hyvää, se iskee jofeasti sinne tänne, ei woi erottaa syyllisiä syntömistä ja se päättyy siten, että paha tulee vielä pahemmaksi“.

Lutherus ei woinut koskaan olla johdonmukainen. Poroporwarilliset waistot wetiwät häntä kuin lyijypainot alaspäin ja estiwät häntä kulke-
masta eteenpäin kuin sanoista piti ryhtyä tekoihin.

Mutta ne, joiden luokkawaiistoja ei pitkumaisuus rajoittanut, waan joilla oli köyhälistön laaja näkökan-
ta, ne saattoiwat astua ratansa pää-

hän ja johtaa uskonnollisen finailun yhteiskunnalliselle alalle. Kidutettujen joukkojen sorretuissa sydämissä herättiwät Lutheruksen sanat toivoo parempaan. Ja ne herättiwät palawaa wihaa nykyistä järjestelmää vastaan, jossa sorto ja wääritys mallitsee. Tämän tunnelman selwit-
timät papit ja maallikot, jotka oli-
wat Lutheruksen oppilapsia ja jotka nyt hengin ja werin heittäntiwät yhteiskunnalliseen wapautustaisteluun.

Parhaimmat historiantutkijat wäit-
tämät, että Lutherus on arwaamat-
tomassa määrässä aiheuttanut sen waltaawan yhteiskunnallisen kiihdon, joka ilmeni synissä rimeissä ja siel-
tä puhkeji ilmi kapinaan.

Syntyi talonpoikaismellakoita. Ja silloin tapahtui taantumuksellinen käänne Lutheruksen elämässä, se kää-
ne, joka heittää synkän, häpeällisen warjon koko hänen elämäntjöllensä.

Seuraamassa teemme siitä selkoa.

VIII.

Taantumuksellinen käännekohta.

Kewäällä 1525 alkoi suuri saksalaisten talonpoikain kapina.

Kauan oliwat talonpojat Saksassa olleet tuohuksissa ja viimeisen puoli vuosifadan aikana oli niitten keskuudessa puhjennut tawan takaa lewottomuuksia, joilla usein oli ollut kowin walawa luonne ja jotka ai-
noastaan saattoi tulahduttaa ankaraampia toimenpiteitä läyttäen.

Kowimmassa, toiwottomimmassa kurjuudessa elämä talonpoikaishoukko ei tehnyt wastarintaa sortajilleen. Jos talonpojat olisiwat olleet kur-

jennassa yhteiskunnallisessa asemassa, ei heillä olisi ollut sitä wallantumouksellista woimaa, joka heillä oli. On nimittäin huomioon otettava, että seuraawana vuosifadana, jolloin heidän asemansa oli vielä kurjempi, oliwat he täydelleen tyhnejä, kuoleman tyhnejä.

Talonpoikaishoukka oli yhteiskunnallisesti alaspäin menossa, mutta se ei ollut sen alempana sen kalte-
walla pinnalla, ettei se saattanut nousta wastarintaan ja nhtyä wastaustamaan epätoiwoisin woinin sitä

mahtia, joka vei heitä yhä alemmaksi. He tahtoivat valloittaa taikaisin entisen yhteiskunnallisen asemansa — mutta tuloksettomat, vaikka vimmaitset olivat heidän yrityksensä, niinkuin myöhemmin saattoi hawaita. Mutta liikettä ei toki voinut kokonaan seisahuttaa, sillä se oli kapitalistisen kehityksen tulos, sen kehityksen, joka silloin antoi yhteiskunnalliselle elämälle leiman.

Vanha talonpoikaistalous monine vanhoine jätteineen kommunistisesta taloudenhoidosta oli vastannut keskiajan luonnon taloudenhoidon vaatimuksia, mutta se joutui ratkaisevammattomaan ristiriitaan uudemman rahataloudenhoidon kanssa, joka enemmän ja enemmän sai jalansijaa.

Talonpoika ei voinut asettua uuden ajan olosuhteiden kannalle. Mutta tilanomistaja ja ruhtinas osasivat mainioasti käyttää asemaa hyväkseen.

Heillä oli vanhoilta ajoilta etuoikeus yli talonpoikien, oikeus, jota he olivat ennen käyttäneet hyväkseen vähemmän säälimättä, sillä se ei tuottanut sen enemmän aineellista voittoa, sillä ryöstösaalista ei voinut vaihtaa rahaan tahi muihin armopapereihin.

Mutta nyt tuo aateliston etuoikeus muuttui peloittavaksi valtavälkappaleeksi omistajansa kädessä. Veroja ja maksuja, maamuokraa ja kiinnityslainakorjoja korotettiin ja yhä uusia rajituksia pantiin kansalle, voidakseen kiskoa talonpojilta miljaa ja silavaa, humalia ja miiniä ja kaikenlaisia luonnontuotteita, jotka tilanomistaja ja ruhtinas saattoivat rahaksi ja armopapereiksi muuttaa.

Suurwiljelys laajeni, sittetun tilanomistaja rakensi toisen linnoituksen toisen jälkeen ja itse wiljeli maitaan. Tilattomain, torpparien ja mäkitupalaiusten köyhälistön joukko

kasvoi. Ja niitä talollisia, jotka saivat jäädä tiloilleen räätäliin aina nousewilla riistoilla kartanon omistajien hyödynksi.

Sitä ainoastaan lisätty maata wiljelewän väestön werotaakkaa, waan hänen elämisen mahdollisuutensa käiwät yhä vaikeammiksi. Ennen aikaan sai torppari laataa puita metsästä wapaasti sekä metsästä ja kalastaa laikissa wesisä ja syöttää elukoilleen takamaitten ruohoja. Ja osaksi torpparin koko toimeentulo riippui näistä wapaatuksista. Mutta nyt saattoi tilanomistaja vaihtaa ne rahaan, siksi hän iski kyntensä niihin.

Kaikenlaisien laillisten werukkeiden avulla hän muutti torpparien oikeudet omiksi ykitysoikeudekseen ja ajoi talonpojat pois. Vanhaa epäselwää puoliperheellistä ja läänityksellistä asiantilaa ruwettiin häpeämättömästi käyttämään ykitysetujen hyväksi, sillä nyt oli kysymys rahasta, ja raha tukki kaikkein korwat, kuin saksalainen sananlasku sanoo. Koko tuo vanha, rauhallinen, suruton talonpoikain hywinwointi häwisi, ja vähäsen auttoi se, että koronkiskurilta saattujen lainojen avulla koetettiin pelastua hetkellisestä pulasta. Siitä wain paha yltyi. Köyhämys ja sorto lisääntyi sukupolwesta sukupolween.

Tämä kehitys juuri sai talonpojat mallankumoukselliseen wimmaan. Waistomaisesti he tunsiwat, että kapitaali on päätelijänä heidän omaan surulliseen kohtaloonsa. He tunsiwat siksi katteraa suuttumusta laittia kauppiaita ja koronkiskureita vastaan. Mutta käytännössä he ensiksi huomasiwat olewan esteenä aateliston, kartanomistajien ja ruhtinaitten weron kiskomiset. Saadakseen werot vähennemään, poistaakseen riis-tojärjestelmän, saadaakseen perfoo-

nallista vapautta, ja ennen kaikkea saadaakseen takaisin vanhat oikeudet ja metsään, kalastusvesiin ja karjankäyntipaikkoihin — „puuta, riistaa, ja ruohoa“ — niin he näitä vaatimuksia vaativat ensiksi täytettäväiksi.

Tähän liittyi enemmän tai vähemmän epäselvä käsitys kommunistisesta yhteiskunnasta, suuremmissa tai pienemmissä määrässä wakiintunut ajatus sellaisesta hallitusmuodosta, joka kaikki ihmiset tekisi yhdenvertaisiksi ja tekisi kaiken omaisuuden yhteiseksi.

Synvä, uskonnolliset virtaukset vaikuttivat taloudellisten virtausten kanssa rinnakkain. Ei voinut olla kysymys muusta, sillä kirkolla oli silloin laaja sekä aineellinen että siiveellinen valta ollen samalla kaikkein suurin ja sydämettömin weronkiskoja. Siksi kaikenlaisia lahoja mielellään tunnustettiin kiihottuneitten talonpoikain keskuudessa. Ja raamattu kädessä he läksivät taistelemaan ihmisoikeuksiensa puolesta.

Keskivaikeilla 1520 vuosikymmentä oli tämä kuohunta lewinnyt melkein yli koko Saksan maan ja saanut äärettömän uhtaaman muodon.

Kiihottajia tulli maatyylästä maatyylään ja kaikkialla järjestyttiin voidakseen voimakkaasti ja yhtyneenä hyökätä oikealla hetkellä.

Maaliskuussa vuonna 1525 lewitettiin tututtain julistuksia n. k. kahdentoista artikkelin kokoelma, jossa tyhneesti ja järkewästi tehtiin selkoa wälttämättömmistä tarpeista.

Pian sen jälkeen ryhdyttiin toimintaan. Suurissa laumoissa noin 10,000 miestä kerrallaan lähtivät talonpojat liikkeelle, aina Alpeista pohjoiseen Saksaan asti. Monissa kaupungeissa liittyivät ammattisällit heihin, etenkin liittyivät heihin kaimostömiehet, nykyisen työwäen-

liikkeen ensimmäiset edustajat. Herraskartanoita ja luostareita poltettiin oikein tiheään ja monessa kohdassa pantiin tähtäntöön hurjimpia kostopuuhiä.

Wielä niin myöhään kuin huhtik. keskivaikeilla samana vuonna seurasi Lutherus tätä liikettä nymmärryksellä. Hän kirjoitti vastauksen noihin kahteentoista artikkeleihin.

Hän sanoi: „että ruhtinaat ja herrat olivat itse syyllisiä siihen, että talonpojat nousivat kapinaan“. Lutherus puhuttelee talonpoikia „raklaina ystäminä“, hän kehottaa heitä yleensä itsensä hillitsemiseen ja kärsiwällisyhteen Jumalan asettamaa esiwaltaa kohtaan. Mutta heidän vaatimukseensa joukossa oli waan yksi joka täntti hänen mieltensä suuttumuksella. Se oli seuraama vaatimus:

„Etä maa-orjuus poistettaisiin, sillä Kristus on meidät kaikki wappauttanut. Mitä se merkitsee!? Se on samaa kuin että kristillinen wappaus tehtäisiin ruumiillisiksi. Etä Abrahamilla ja muilla patriarkoilla ja profeteoilla ollut maa-orjia? Lukekaa mitä Paulus sanoo palvelijoista, jotka hänen aikanaan olivat maa-orjia. Siksi on teidän lehoitukseenne wastoin ewankeliumia, ja työwärien teko, koska waaditte, että jokainen olkoon oman persoonansa herra, joka kuitenkin kuuluu Jumalalle. — . . . Maallinen waltio ei moi pysyä pystyssä, jos siinä ei ole persoonallista eri-arwoisuutta, niin että muutamat ovat wapaat, muutamat orjia, toiset herroja, toiset alamaisia“. Lopuksi hän käskää riita-puolueitten sopia ja ehdottaa, että asetettaisiin sornittelulautakunta riitakysymyksiä ratkaisemaan. Wateli walitsi muutamia jäseniä, kylan neuwostot toisia. Etä talonpojilla olisi oikeutta olla läsnä näissä sornitteluisissa, ei hänen päähänsä pälkähtännt.

Mutta kun Lutherus huomasi, että talonpojat eivät aikoneetkaan seurata hänen neuvoaan, että he päinvastoin kasvamalla innolla hyökkäsivät wallassa olijain kimppuun, niin muuttui hänen mielentilansa.

Joka vähin wälähdyksin talonpoikain merrattain oikeutettujen vaatimusten käsittämiseen sammui Lutheruksen sielusta.

Hän antoi hillitsemättömän kiihonsa wapaasti raiwota rajattomana werenhimona, melkein houreilewana julmuutena.

Lutherus esiintyn tässä alaluokkaverisessä wana, kauhistuttawimpana ilmiönä uudemman ajan historiassa.

Toukokuussa hän kirjoitti „ryöväriä ja murhapolitoja tekemiä talonpoikia vastaan“. Hän kääntyn ruhtinaitten ja aatelisten puoleen ja kehoittaa heitä säälimättä teurastamaan talonpoikia. „Roosta“, kirjoittaa hän, „ne ilkeämielisesti ja röyhkeästi rikkomat uskollisuusmalansa ja asettumat herrojaan wastustawalle kannalle. Siksi ne ovat menettäneet elämisen oikeutensa ja sielunsa autuuden niinkuin uskottomat, wäärän malan tehneet, walheelliset ja tottelemattomat hulltiot ja roistot sen menettävät . . . . Siksi pitää jokaisen iskeä tässä kiinni, kiduttaa ja raastaa, salaa ja julkisesti, ja uskoa, ett'ei löydy mitään niin myrkyllistä, waarallista ja saatanallista kuin wallantumouksellinen ihminen. Niinkuin hullun koiran pitää tapattaa, niin tee myös talonpojille, sillä jos et sitä tee, kärsii siitä koko maa“.

Ruhtinas on Jumalan tilanhaltija, hänen wihansa palvelija ja hänen welvollisuutensa on rangaista wallantumouksellista.

„Ja jos hän ei sitä tee“, sanoo Lutherus, „waikka hän woisikin, ja murhan ja werenwuodatuksen kautta,

on hän itse edeswastuunalainen siitä murhaamisesta ja iltityöstä, mitä talonpoikaisroistot tekewät . . . . . Siksi ei pidä nukkuman. Tässä ei auta enää kärjwällisyys ja laupeus. Nyt on miekan ja wihan aika, eikä armon . . . . . Niin pitkälle on se oikeaa, että sen kaatuu taistelussa hallituksen edestä, on pyhimys Jumalan filmissä . . . . . Mutta sen kuolee taistelussa talonpoikain puolesta joutuu helmetin tuleen . . . . . Piistä, lyö, kiduta, missä voit.

Jos siinä henkeä menee, iloitje, autuaallisempaa kuolemaa et wois missään saada“.

Kaaempi on Lutheruksen kirjoitustapa toisissa samanaikaisissa kierto-
kirjeissä.

Eräaseen on kirjoitettu: „Talonpojat eivät kuule Herran käskyjä ja ovat hullut. Saakoot siksi jelskäänsä, saakoot kuulia, sillä ne he ovat tyhlin ansainneet. Rukoilkaamme, että he tottelisivat. Mutta he eivät tottele, niin ei armoa. Antakaa kuulien suhista heidän korwissaan“.

Ja toisessa kirjeessä seisoo: „Talonpojat eivät tahdo kuulla, he eivät anna edes puhua kanssaan. Siksi pitää heidän korwaläpensä autkistaman pyssynjen paukkeella ja heidän aimonsa räjähtämän ilmaan. Sellaisia koiria pitää sillä lailla kurruttaa. Joka ei tahdo kuulla Jumalan sanaa hywällä, kuullo on pyöwelin sanaa pahalla.“

Sanooot, että minä olen kowa ja sydämetön. Minä vastaan „hiiteen säälimäisyys“. Tässä pitää maallisen esiwallan „purra, piistaa, räätä, murhata, niinkuin Jumala on säätänyt“. Mutta itsepäiset, wisapäät, soaistut talonpojat eivät tahdo Jumalan sanaa totella. Ei saa armahtaa heitä! Enökää, kiduttakaa, repitä, piestä heitä kuin hulluja

koiria niin paljon, kuin jaksatte ja miisiä vaan saatatte. „Näin pitää saada seipästä, ja kansaa pitää väkivallalla hallittaman. Sen tiefi Jumala. Sitä hän ei antanut esivallalle villaa käteen vaan miehen“.

Wallantumouksellinen on Lutheruksen mielestä pahempi kuin murhaaja ja rosvo tahi muu pahantekijä ja sentähden „ei saa odottaa kunnes saa käskyn herraltaan. Waan ten ensiksi ehtii hylkäänsä hänen kimppuunsa omasta aloitteestaan ja tappaloon hänet eikä tarvitse pelätä sitä „että tekee siinä ihmismurhan“.

Sen vastenmielisemmän wäitteen tekewät viimeiset kirjeet, jotka Lutherus kirjoitti ja julkasi kesällä, luultavasti kesäkuun loppupuoliskolla, jolloin talonpoikaistapina jo oli melkein tukahdettu ja voitokkaat herrat juuri julmimmalla tavalla kostivat voitetuille. — Lutherus siis hylkää talonpoikain kimppuun silloin, jolloin ei suinkaan tarvinnut wallassa olijoita siihen tehottaa. Hän ei käännyttyään taistelijoitten puoleen, vaan pyövelien puoleen.

Lutherus on muuten vähän perästä ylpeydellä wittannut toimintaansa talonpoikaistapinan aikana. Hän sanoo:

„Saarnaajat ovat suurimmat sankarit, sillä he kehottawat esivallata tekemään tehtävänsä, nimittäin rankaisemaan pahoja roistoja. Minä, Martti Lutherus, lisää hän, olen tapinassa lyönyt kaikki talonpojat, sillä olen käskenyt lyödä heidät. Raikki niitten weri tulloon ylitseni“.

Nyt oli Lutherus läpitäynyt wallantumouksellisen tehityksensä. Nyt hän on maallisten wallanpitäjain tähtäri. Wirtteä wallantumouksellinen henki, joka ennen niin usein henki hänen kirjoituksistaan, oli sammunut.

Jos siellä täällä nähty siinä jälkiä, joilla on rohkeamman katsantolaman leima, niin se wälähtää hetkeksi esiin ja aivan wahingossa.

Koko hänen esiintymisensä on tämä ilävä käänne nähtävänä. Kansanwaltainen kirkko, jota hän tähän asti oli puoltanut, pelotti häntä siksi, että se oli muuttunut liian wapaaksi, se oli antanut kansalle liian paljon waltaa.

Se sai wäistyä wirtowaltaisen waltiofirton tieltä, jonka pää oli maallinen ruhtinas, uusi paawi. Waiwoavammin ja myrkyllisemmin hylkää hän katoollilaisten kimppuun, jotka luonnollisesti koettivat käyttää hymäkseen hänen käytöstään talonpoikia kohtaan.

Samaan aikaan hän tunsi rajatonta halwefumista syviä riviä, rahwasta, kohtaan. Herra „moukka“ on Lutheruksesta sama kuin kaisen pahan ja kurjan edustaja.

„Ei pidä liian paljon tanssia rahwaan pillin mukaan. Se woi tulla waaralliseksi ajan pitkään ja paras on tappaa niitä pitkät rivit kuin säilyttää tuumanwertaa, ei edes rahwastakaan. Ja parempi on, että tirannit sata kertaa harjoittawat wäkivaltaa, kuin että heistä yksi harjoittaa wäkivaltaa tirannia vastaan. „Selainen raiwoowa rahwas on epätoivoa herättävä kirottu ilmiö, eikä tukaan woi niitä hallita paitji tirannit. Ne ovat kiwi, joka koiran upottaa. Niinkuin aasin kuljettajat aina ovat aasin niskassa ja ajawat sitä piiskalla eteenpäin — sillä muuten ne eivät kulje eteenpäin, — niin täytyy esivallan ajaa, lyödä, kiduttaa, hirttää, polttaa, mestata ja ruhjota rahwasta, herra „moukkaa“, niin että se herättää pelkoa ja kansa pysyy aisoissaan.“

Niin pitkälle menee Lutherus, että hän puhuu orjuuden uudelleen käy-

täntöön ottamisesta. Hän puolustaa itseään vanhan testamentin esimerkillä:

„Jolloin miehet ja naiset olivat omaisuutta, niinkuin muu nautakarja, niin että niitä saattoi ostaa ja myydä niinkuin itse lystäji. Se olisi vielä hyvä tapa, sillä muuten ei tukaan voi palvelijoitaan hallita“, sanoo Lutherus.

Ja kun muuan sivistynyt aatelismies aikoi poistaa verotyön ja kysyi neuvoa Lutherukselta, niin tämä vastasi:

„ei ole hyvä, jos maa-orjuus poistettaisiin, sillä kansan pitää ryömiä sortotaakan alla, muuten se tulee liian uppiništaiseksi“.

Yllä mainittu ajatuksen lanta oli täydelleen vallannut Lutheruksen talonpoikaistapinan aikana ja määräsi sen jälkeen hänen toimintansa suunnan aina hänen kuolemaansa saakka.

Hän saattoi hyvällä syyllä sanoa uskonopistaan, että se oli sellainen oppi, „jossa opetettiin ihmisiä uskomaan Kristukseen ja olla esimallalle kuuliainen“.

IX.

Lutherus ja maallinen esivalta.

Yhteiskunnalliset sodat waituttivat lopullisesti Lutheruksen luonteeseen ratkaisemasti.

Wallankumoukselliset ja taantumukselliset suunnat, jotka muodostavat pikkuporvarin luonteen, olivat tähän asti taistelleet wallasta Lutheruksen sielussa. Suolimatta kaikista taantumuksellisista taipumuksistaan, olivat wallankumouksella saamutetut voitot antaneet hänen toiminnalleen pääasiallisen leimansa.

Hän oli esiintynyt wallankumouksen lipun kantajana kansan siwien rivien edessä ja sekä maalliset että hengelliset mahtawat ruhtinaat vastustajinaan. Eikä Lutherus keinoja häikäillyt heitä vastustaessaan.

Nyt hän ei tuota enää uskaltanut tehdä.

Siinä pelästyksessä, joka johtui siitä, että hän näki talonpoikien nousujan aseelliseen taisteluun ja todel-

la maatiman wapautta ei ainoastaan sanallista vaan aineellista wapautta, jinä pelästyksessä häwisi viimeinenkin yhteistunteen wärähdys kidutettuja, sorretuita siwiiä rivejä kohtaan.

„Tappataa heitä kuin hulluja koiria“, oli ainoa neuwo, jonka Lutherus antoi niitten henkilöitten waralle, jotka asettuivat wallassa olijoita vastaan ja waitivat hieman oikeudellisempaa elämän tarpeitten jakoa. Lutherus antautui nyt kaikella waimallaan, kaikella hurjalla kiihkollaan, sieluin ja ruumiin taantumuksen ja ruhtinaaswallan palvelukseen. Hän kääntti kaikkia mahdollisia amujaan wakiinnuttaakseen yhä enemmän maallisen esiwallan waltaa, sen luottoa, ja estääkseen kaikkia wapautuspprintöjä ilmoille tulemašta.

34 wuotinen oli hän w. 1517, jolloin hän alotti wallankumouksellisen uransa. 8 wuotta myöhemmin,

väst 42 vuotiaana oli hän taantumuffen innokkain käturi.

Nyt fyntyi lutherilainen waltiofirffo, joka yhdiſtää poliittiffen järjeſtelmän uſtonnon opinkappaleiffiin ja joka on aikojen tulueſſa ollut hallituksen ſelkärangattomin palvelija.

Tämä oli jotain aivan eriävää fiitä, mitä Lutheruſſen uſtonpuhdiſtueſſeſta oli enſi hetkellä todella tuiwottu.

Lutheruſ wieraſti yhä enemmän entiffiä wallankumouſelliffia laufuntojaan. Hän ei tehnyt fiitä awoimeſti ja rehellieſſeſi ſanoen enſin erehtyneenſä, ja nyt muuttaneen mielenſä, waan hän ſilitteli ja ſekotti läſitteitä ja ſyytti kaikeſta muita, etenkin Tuomaſ Mönzeriä ja muita intoilijoiſta, jotka olivat ottaneet oſaa talonpoikaeſkapinaan, jota hän itſe niin kowakouraiſeſti kohteli.

„Nämäſ wallankumouſſen juopuneet owat aina halwekſineet minun oppiani ja fiitä wainonneet, kowemmin kuin paawin oppia, ſiſi minunkin on täntynyt ryhtyä ankariin toimempiteiffiin, kuin mihin ryhdyin paawia väſtaan. En hymärä, miſi wallankumouſ woi johtua minun opiſtani?“

Ja kun paawilainen kirjailija ſyyttää Lutheruſta fiitä, että hän ſaarnaa tottelemattomuutta maalliffia eſiwaltaa ja keiſaria väſtaan, niin ſanoſ Lutheruſ:

„Tuo häwntön kitarakki tehtaa ſyyttää minua, waikka hän hywin tietää, etten ſuinkaan fiitä ole tehnyt . . . . Sillä koto maailma tietää, ettei kukaan ole niin yliſtänyt keiſareita ja heidän kumartamiſtaan kuin minä“.

Jo warhaimmiſſa kirjoituſiffiaan toi Lutheruſ eſiin ſilloin tällöin ajatueſſa maalliffen eſiwallan jumalal-

liſeſta mahdiſta. Wiimeiffiffiä kirjoituſiffiaan nämät katſantokannat waiſtuuſſeſſa ja ſywentuivat ja muutuiſſeſſa yhä matalemmiffi ja kanaanwiholliffimman mielieſſemmiſſi.

Udyntyn kaffi waltakuntaa maan päällä, hengellinen ja maallinen.

Hengellieſſeſſä waltakunnaffeſſa on kaffi armoa ja laupeutta, anteekſiantoa, ſääliä, rakkautta, palveluſta, hymnyttä, rauhaa ja autuutta. Se ſyntyy křiſtittujen yhteieſelämäſſä Jumalan pelofſa ja Křiſtueſſen ſeuraamiſeſſa. Ja joſ kaffi ihmieſet oliſſiſſa hurſkaita křiſtittujä, kofonaan Jumalan hengen laſſia, niin ei tarwitſiſi mitään muuta maan päällä kuin hengellinen hallinto.

Mutta nyt on ſuuri joukko ihmieſiä uſtoſſa heikkoja ja täynnään pahoja haluja ja himoja, ſiſi täntyn Jumalan ylläpitää maalliffia hallitueſſa, jonka pitää lujalla kädellä hillitä ihmieſten pahoja himoja.

„Pitää niin toimia kuin pidettäiſiin williä pahaa eläintä kahleiffiſſa ja riſtikkojen takana, ettei ſe woiſi purra ja repiä ihmieſiä, niinkuin ſen halu on, ja jota ſe mielellään tekee, mutta keſy kotteläin ei fiitä tarwitſe; ſe woi olla ilman ſiteitä ja kahleita, ſillä ſe on waaraton. Joſ ei hallitueſſa oliſi lujia, niin koſta koto maailma on paha, eikä tuhanneſta ihmieſeſtä yſkittään ole hywä, woiſi toinen tappaa toifen, ettei kukaan ſaiſi pitää waimoiaan ja laſtaan rauhaſſa ſelä hantkia itſelleen elatueſta ja palweilla Jumalaa. Ja maailma woiſi tulla autioſſi. Siſi Jumala on ſäätännyt kaffi hallitueſſa, hengelliffen ja maalliffen. Hengellinen tekee ihmieſet křiſtiffiffiſſi ja hurſkaitſi Pyhän Hengen avulla Křiſtueſſen waltakunnaffeſſa. Ja maallinen walta rautakſee uſkottomia ja pahoja ihmieſiä, että on ulkonainen rauha ja tyynneſ“.

„Jos poistaisimme maallisen vallan sillä perusteella, että olemme kastetuita ja sentähden kristityitä, niin paha saisi vapaan vallan, sillä ihmiskunta on ja jää epäkristilliseksi, vaikka ovatkin kastetut ja kutsutaan kristityiksi“.

Siis ihmisten pahuuden tähden on maallinen valta perustettu, ja voidakseen täyttää velvollisuutensa, täytyy esivallan olla ankara ja toimia kovatouraisesti kaikkea vastaan, jotka nousevat sen säädöksiä vastaan.

„Maallinen valtakunta on vihan ja ilottomuuden valtakunta. Siinä vaan rangaistaan ja kiristetään ohjakkia, käydään lakia, tuomitaan, kivistetään pahoja ja suojellaan hyviä. Siksi on esivallalle miekka annettu. Ja ruhtinasta tai herra kutsutaan raamatussa Jumalan vihaksi ja witsaukseksi“.

Koska esivallalta on Jumalasta, ovat sen kaikki työt, Lutheruksen mukaan, jumalalliset.

Alamaisten täntyn, sanoo Lutherus, luopua kaikesta armostelusta ruhtinaitten suhteen ja seurata heitä jofeasti.

Kaikkein julmin ja wäärnyttä puoltawin sota, johon hallitsija palottaa kansansa, näin opettaa Lutherus, on Jumalalle otollinen ja hän lisää:

„Iskekää rajusti viholliseen, kidutataa, polttakaa ja tehkää kaikki, joka voi toista wahingoittaa, kunnes ne voi kufistua sotatamalla. Se on oikein ett'ei pidä toki tehdä syntiä ja raiskata waimoja ja neitsyitä“.

„Ja ammattisotilaan merijin työ on, jos ei rupea turhan tunteelliseksi, itesään jumalallinen wirta, ja niin tärkeä yhteiskunnassa kuin inominen ja juominen“, sanoo Lutherus.

Lutherus waatii siis tändestistä alistumista ruhtinasivallan alle. Ja

hän saa tukea käskystä, kunnioita isääsi ja äitiäsi takeeksi siitä, että alamaisten alistuminen on Jumalalle otollisin teko. Tämä käsky ei käsittele ainoastaan lihallisia wanhempia, vaan niitä, jotka ovat wanhempain sijassa ja siihen kuuluvat, „maalliset herrat ja hengelliset isät, sillä joka ihmistä pitää hallita ja jofainen olkoon toiselle ihmiselle alainen“.

Tällaisten periaatteiden mukaan on Lutheruksen mielestä kapina jofain kauheaa, häwntöntä, vaikka se kohdistuiksi julminta ja enimmäin wäärnyttä tekewää hirmuhallitsijaa vastaan.

Alamaisten pitää kantaa ristiaän kärsiwällisinä, sanoo Lutherus, ja lohduttaa itseään sillä,

„että vaikka maallinen hallitsija woi wahingoittaa ruumiin ja tawarat, niin hän ei woi turmella sielua“.

Ja kaikissa tapauksissa kuuluu kosto Herralle, sillä kansa ei saa itse kohtalooan määrätä.

„Jos esivallalta on paha, on Jumala turwamme. Hänellä on tulta, wettä, rautaa ja kiveä ja lukemattomia keinoja tappamaan. Pian hän woi tirannin surmata“, kirjoittaa Lutherus.

Ja, arwelee hän, — jos alamaiset näkewät, että tiranni hallitsee sydämättömästi ja wäärin, ei heidän pidä muistaa hänen pahoja tekojaan. Tutkikoot itseään, eikö hän ole heidän omien pahojen tekojensa rangaistus, koettelemus, jonka taimas on heille parannukseksi antanut.

Ainoastaan yhdessä tapauksessa saa kansa nousta ruhtinastaan arwostelemaan ja syöksemään hänet wallasta, silloin kun ruhtinas on mielipuoli, sillä silloin hän ei ole enää ihminen.

Mutta waikka ruhtinas olisi kuinka willi, jos hän on tähdessä järjessään, pitää waan toivoa, että Jumala hänet parantaisi.

„Ja jos tähtyy tapahtua wäärnyttä maailmassa, silloin on parempi, että alamaiset kärsivät wäärnyttä kuin ruhtinaat, sillä „roskalwäellä“ ei ole rajoja, ja se voi raimota pahemmin kuin wiifi tirannia. On parempi kärsiä yhden hirmumaltiaan wäärnyttä kuin lukemattomien, nimittäin kansan“.

• Maallinen esiwalta on siis Lutheruksen mukaan yläpuolella kaikkien maallisten waltojen waikutusalaa. Sen yläpuolella on ainoastaan Jumala, joka yksin saa sitä arwoistaa ja rangaista.

„Esiwailan wäärnyttä eiwät ihmi-

set saa kostaa, eikä rangaista pahaa, se oikeus ei ole toisella kuin juuri maallisella esiwallalla“.

Tuo sokea, ehdoton alistuminen ja tottelemaisuus maallisia wallanpitäjiä kohtaan, se on se jiwensoppi, se luurankoturi, johon Lutheruksen waltiolinen ja yhteiskunnallinen oppi johdtaa.

Sen paras, klassillijin ilmaismuoto on seuraawa Lutheruksen lause:

„Että 2 ja 5 on 7, sen jano järkesi, mutta jos esiwalta käskee, että 2 ja 5 on 8, pitää sinun se uskoa wastoin tietoasi ja järkeäsi“.

— — — Tähän hirmuhallituksen ajatuksen ylistämiiseen ja kaiken kansan wapauden kahlehtimiseen päättäni Lutheruksen jumaloitu elämäntyö!

